

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра української мови

К В А Л І Ф І К А Ц І Й Н А Р О Б О Т А

на тему: «**Прізвиська як антропонімна категорія
(на матеріалі села Копіївка Гайсинського району
Вінницької області): теоретико-методичний аспект**»

Здобувача 2 курсу 2МУУЗ групи

Освітньої програми Середня освіта. Українська мова
та література

Спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова
та література

Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Ступеня вищої освіти Магістр

Пелих Тетяни Олександрівни

Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови **Павликівська Н.М.**

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії: _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

АНОТАЦІЯ

Пелих Т. О. «Прізвиська як антропонімна категорія (на матеріалі села Копіївка Гайсинського району Вінницької області): теоретико-методичний аспект». Кваліфікаційна робота освітнього рівня – магістр, на правах рукопису. Спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню питання антропонімів вторинної номінації на матеріалі прізвиськ мешканців села Копіївка Гайсинського району Вінницької області. Для успішного досягнення поставленої мети, проведено опитування у місцевих жителів. У першому розділі розглянуто такі питання: поняття «ономастика», «антропоніміка», «прізвисько як вторинна номінація»; історія вивчення прізвиськ; їх мотивувальна база; функціональне навантаження та принципи вторинної номінації; вивчення ономастики у школі, сучасні освітні технології. У другому розділі здійснений поглиблений аналіз прізвиськ дослідженого населеного пункту.

У результаті аналізу з'ясовано теоретико-методологічні засади вивчення прізвиськ у сучасному мовознавстві; з'ясовано мотивувальну базу прізвиськ жителів села Копіївка; прокласифіковано досліджувані прізвиська за тематичними групами; введено власний нікнейм-словник та визначено семантику антропонімів населеного пункту, пояснено їх етимологію на основі наукових джерел та обґрунтувань місцевих жителів.

Ключові слова: ономастика, антропоніми, прізвисько, вторинна номінація, мотивувальна база, функціональне навантаження, принципи вторинної номінації, нікнейм-словник.

ABSTRACT

Pelykh T. «Surnames as an anthroponymic category (based on the material of the village of Kopiivka of the Gaisyn district of the Vinnytsia region): theoretical and methodological aspect». Qualification work of the educational level - master's degree, with manuscript rights. Specialty - 014.01 Secondary education (Ukrainian language and literature). Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, 2024.

The qualification work is dedicated to researching the issue of anthroponyms of the secondary nomination based on the nicknames of the residents of the village of Kopiivka of the Gaisyn district of the Vinnytsia region. In order to successfully achieve the set goal, a survey of local residents was conducted. The following questions are considered in the first section: concepts of «onomastics», «anthroponymics», «surname as a secondary nomination»; the history of studying nicknames; their motivational base; functional load and principles of secondary nomination; studying onomastics at school; modern educational technologies. In the second section, an in-depth analysis of the nicknames of the investigated locality is carried out.

As a result of the analysis, the theoretical and methodological principles of the study of nicknames in modern linguistics were clarified; the motivational base of the nicknames of the residents of the village of Kopiivka was clarified; the researched nicknames were classified by thematic groups; own nickname-dictionary was introduced and the semantics of anthroponyms of the settlement was defined, their etymology was explained on the basis of scientific sources and justifications of local residents.

Key words: *onomastics, anthroponyms, nickname, secondary nomination, motivational base, functional load, principles of secondary nomination, nickname-dictionary.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРИЗВИСЬК	
1.1. Ономастика як лінгвістична наука та її основні розділи	10
1.2. Антропоніміка – наука про власні особові назви	16
1.3. Прізвисько як вторинна номінація	19
1.4. Історія вивчення прізвиськ	24
1.5. Мотивувальна база прізвиськ	26
1.6. Функціональне навантаження прізвиськ	30
1.7. Принципи вторинної номінації	33
1.7.1. «Людина і суспільство»	34
1.7.2. «Людина і навколишній світ»	35
1.7.3. «Людина як така»	35
1.7.4. «Відіменний принцип найменування»	37
1.8. Вивчення ономастики в школі. Використання сучасних освітніх технологій	37
Висновки до першого розділу	51
 РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПРИЗВИСЬК СЕЛА КОПІВКА ГАЙСИНСЬКОГО РАЙОНУ	
2.1. Проблеми класифікації неофіційних антропонімів	54
2.2. Семантико-мотиваційна характеристика прізвиськ села Копіївка	56
Висновки до другого розділу	67
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	70
ДОДАТКИ (А, Б)	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мешканці українських сіл, крім прізвища, часто мають ще одне найменування – прізвисько.

Антропоніміка як наука про власні особові назви заслуговує ґрунтовного вивчення як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Саме зараз спостерігається бурхливий розвиток та помітні успіхи в цій галузі.

Українська антропонімія багата на різноманітні та цікаві прізвиська, які мають своє походження та значення.

«Вагомими для антропоніміки стали праці В. Горпинича («Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України»), Л. Гумецької («Нариси з історії української мови»), М. Демчук («Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст.»), І. Желізняк («Ономастика України та етногенез східних слов'ян», «Ономастика України першого тисячоліття нашої ери» тощо), Ю. Карпенка («Про літературну ономастику та її функціональне навантаження»), В. Лучика («Про нові напрями української ономастики»), Р. Осташа («Тюркські елементи в українській антропонімії»), С. Панцьо («Антропонімія Лемківщини»), М. Худаша («З історії української антропонімії»), П. Чучки («Сучасні вмотивовані прізвиська і словотворча структура прізвищ») та інших дослідників.

Наука крокує у ногу з часом, ставить перед дослідниками нові завдання і, як результат, з'являються нові праці, збільшується кількість кандидатських та докторських дисертацій, словників, підручників, публікацій у фахових виданнях та періодиці. На теренах України досліджено антропонімію Вінниччини (В. А. Павлюк, дисертація на тему «Становлення неофіційного антропонімікону Вінниччини». Вінниця, 2016), Закарпаття (П. П. Чучка), давньої Лемківщини (С. Є. Панцьо), Буковини (Л. В. Кракалія), Бойківщини (Г. Є. Бучко), Подніпров'я (І. Д. Сухомлин), Буковинського Подністров'я (Л. О. Тарновецька), Правобережного Побужжя (Т. Д. Космакова), Полісся

(І. І. Козубенко), Верхньої Наддністрянщини (І. Д. Фаріон), Північного степу України (Т. В. Марталого), Гуцульщини (Б. Б. Близнюк), Опілля (Г. Д. Панчук) Тернопільщини (Г. В. Бачинська та С. В. Шеремета), Лубенщини (Л. О. Кравченко) та багатьох інших регіонів.

Вивчення українських прізвищ розпочалось з праць І. Крип'якевича (підрозділ «Імена і назвиська руського міщанства» у праці «Львівська Русь в першій половині XVI віку»), В. Охримовича («Знадоби до пізнання народних звичаїв і поглядів правних. Про сільські прозвища»), М. Сумцова («Вуличні клички»), І. Сухомлина «Українські прізвиська людей як власні родові назви»), І. Франка («Причинки до української ономастики»), В. Ястребова («Малоруські прізвиська Херсонської губернії»).

Окремими питаннями народно-побутової антропонімії зацікавились і присвятили розвідки Б. Близнюк («Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку»), Г. Бучко («Проблемні питання деривації українських ойконімів»), М. Лесюк («Прізвиська жителів гуцульських сіл»), І. Ковалик («Система відмінювання українських народних прізвищ»), Є. Черняхівська («Про одну з особливостей української антропонімії (колективні прізвиська)'), П. Чучка («Антропонімія Закарпаття») та ін.

Опубліковано також дослідження регіональних особливостей неофіційних антропонімів. Зокрема, матеріал Донеччини – О. В. Антонюк, Вінниччини – В. А. Павлюк, Луганщини – Н. М. Федотова, Нижньої Наддніпрянини – В. А. Чабаненко, Наддністрянщини – М. Я. Наливайко, Г. В. Сенік, Галичини – Р. І. Осташ, О. С. Вербоовецька, Бойківщини – Д. Г. Бучко, Г. Є. Бучко, Покуття – Г. Д. Ліщинська, Гуцульщини – М. П. Лесюк, Закарпаття – П. П. Чучка, Холмщини – Н. Л. Осташ, Підляшшя – Г. Л. Аркушин» [69, с. 193].

Зважаючи на напрацювання у цій галузі, неофіційні ідентифікатори іменування людей досліджено ще недостатньо. Антропонімія села Копіївка досі не була предметом спеціального наукового аналізу: не досліджено

лексичний потенціал та мотивувальну базу прізвищ, що зумовлює актуальність теми нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – сучасні українські індивідуальні прізвища жителів села Копіївка Гайсинського району Вінницької області.

Предмет дослідження – характеристика прізвищ та їх мотивувальна база.

Мета дослідження полягає у розгляді сучасних українських індивідуальних прізвищ жителів села Копіївка з урахуванням їх мотивувальних критеріїв.

Гіпотеза дослідження: вік, зріст, вид діяльності, риси характеру тощо можуть впливати на вибір основної ознаки, яка стане причиною утворення прізвища.

Досягнення мети дослідження передбачає виконання таких **завдань:**

1. З'ясувати теоретико-методологічні засади вивчення прізвищ у сучасному мовознавстві.
2. Опитати респондентів в селі Копіївка Вінницької області, записати і ввести власний нікнейм-словник;
3. На основі зібраного матеріалу з'ясувати мотивувальну базу прізвищ жителів села Копіївка.
4. Прокласифікувати досліджувані прізвища за тематичними групами.
5. Визначити семантику антропонімів села Копіївка, пояснити їх етимологію на основі наукових джерел та обґрунтувань місцевих жителів.

Методологічною основою наукової роботи є зібраний матеріал прізвищ села Копіївка Гайсинського району Вінницької області на основі розповідей місцевих жителів, дисертації, наукові статті та інші праці дослідників-антропоністів, які вивчали цю тему (О. Антонюк, Д. Бучка, А. Зубка, Л. Кравченко, М. Наливайко, Н. Павликівської, В. Павлюк, П. Чучки, Н. Шульської та інших дослідників).

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження:**

теоретичні: вивчення та аналіз науково-педагогічної літератури для відбору й осмислення фактичного матеріалу дослідження; систематизація й узагальнення теоретичних питань для розкриття цієї теми;

емпіричні: діагностичні (інтерв'ю, бесіди) застосовано з метою вивчення мотивувальної бази прізвищ села Копіївка.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася у селі Копіївка Гайсинського району Вінницької області. У дослідженні брали участь місцеві жителі села Копіївка, зібрано близько 300 прізвищ.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вона є першим дослідженням антропоніміки села Копіївка на Гайсинщині.

Практичне значення отриманого дослідження полягає у науковому описі нового фактичного матеріалу, що може бути використано при укладанні загальноукраїнських наукових праць та словників; досліджень із етимології, сучасної української дериватології; робота може бути корисною для галузей, суміжних із лінгвістикою, а саме: народознавством, етнопсихологією, філософією мови, історією. Матеріал кваліфікаційної роботи слугуватиме теоретичною й фактологічною базою при розробці спецкурсів з теорії номінації, регіональної антропоніміки, діалектології тощо.

Апробація результатів дослідження.

Основні положення наукового дослідження висвітлені на двох конференціях:

1. «Modern research in science and education» («Принципи вторинної номінації в антропонімії». Чикаго, США, 11-13 січня 2024 р. С. 801–809).

2. У XIX Міжуніверситетській науково-практичній конференції «ЕТНОС. МОВА. КУЛЬТУРА» («Антропонімна категорія прізвища в українській мові». Вінниця, 20 лютого 2024 р. С. 177–180).

А також підготовлено дві публікації:

1. Пелих Т. О. Принципи вторинної номінації в антропонімії. *Modern research in science and education*. Чикаго, США, 2024. С. 801–809.

2. Пелих Т. О. Прізвиська села Копіївка Гайсинського району Вінницької області. *Філологічні студії*. Вінниця, 2024. Вип. 22. С. 72–78.

Підготовлено до друку статтю у співавторстві з науковим керівником Павликівською Н. М., доктором філологічних наук, професором, на тему «Прізвиська як антропонімна категорія (на матеріалі села Копіївка Гайсинського району Вінницької області).

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (73 найменування), 2 додатків (А, Б). Загальний обсяг – 103 сторінки, з них основного тексту – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРИЗВИСК

1.1. Ономастика як лінгвістична наука та її основні розділи

Кожна мова має більше власних назв, ніж загальних. Онімна частина лексики розвивається набагато швидше. Наприклад, в українській мові ономастичні слова перевищують в десятки разів за кількістю неомастичні. Пропріальна лексика, крім антропонімів та топонімів, включає різні класи, кожен з яких містить власні назви певних категорій. Це різні назви установ, закладів, організацій та підприємств; назви музичних творів, картин, часописів, газет, журналів; назви літературних та наукових робіт; назви планет, зірок, галактик, комет, метеоритів тощо.

«**Ономастика** – розділ мовознавства, що вивчає власні назви (оніми), їхню будову, системну організацію, функціонування і походження. За напрямками дослідження ономастику прийнято розділяти на *теоретичну, описову, історичну, прикладну та ономастику поетичну*, а за об'єктом дослідження – на *антропоніміку, топоніміку, космоніміку, теоніміку, зооніміку, ергоніміку, хрононіміку, хремотоніміку і т. ін.*

За кожним із розділів ономастики закріплена термінологічна триада на зразок: *антропонім* – особова назва, *антропонімія* – сукупність імен особових, *антропоніміка* – їхнє наукове дослідження» [61, с. 61].

Вивчення власних назв сприяє дослідженню процесів номінації та її різновиди, аналіз функційного навантаження власних назв тощо.

«Лексико-семантичний аспект вивчення власних назв передбачає:

- дослідження їхнього доономастичного значення (внутрішньої форми вихідних слів);
- з'ясування їхньої функціональної ономастичної семантики;
- аналіз їхнього постономастичного значення, яке вони отримали в процесі функціонування. На думку дослідників, семантичне значення власних імен – це кількешарова семантична піраміда, яку можна дослідити, поступово розглядаючи один шар значення за іншим» [61, с. 62].

Матеріалами ономастики користуються й інші науки: географія, археологія, етнографія, історія тощо. Ономастика, зі свого боку, є напрацюванням цих наук.

Класифікація власних назв:

«**1. Антропоніми** (власні особові назви – ім'я особове, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім);

2. Топоніми (назви географічних об'єктів), серед них розрізняють:

- *гідроніми* (власні назви водних об'єктів);

- *ойконіми* (назви населених пунктів) – *астіоніми* (назви міст);

- *комоніми* (назви сіл);

- *ороніми* (назви форм рельєфу);

- *мікротопоніми* (назви мікрооб'єктів – урочищ, полів, лісів тощо) та ін.

Гідроніми, у свою чергу, ще поділяються на такі підгрупи:

1) *пелагоніми* (назви морів та їхніх частин);

2) *лімноніми* (назви озер);

3) *гелоніми* (назви боліт чи заболочених місць);

4) *потамоніми* (назви річок);

5) *мікрогідроніми* (назви джерел).

3. Космоніми (назви об'єктів космічного простору – галактик, сузір'їв).

4. Астроніми (назви окремих небесних тіл – зірок, планет, астероїдів).

5. Зооніми (клички тварин).

6. Хроніми (власні назви відрізків часу, подій – Вітчизняна війна, Новий рік).

8. Теоніми (імена божеств – Венера, Посейдон).

9. Міфоніми (власні назви вигаданих суб'єктів або об'єктів у переказах, казках, міфах – Змій-Горинич, острів Буян).

10. Ергоніми (назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань – партій, товариств, заводів, навчальних закладів, кінотеатрів, магазинів тощо).

11. Хороніми (назви великих областей – географічних, історичних, економічних).

12. Хремаіонімі (назви предметів матеріальної та духовної культури).

У межах цих груп ономасти виокремлюють деякі підгрупи. З огляду на численність різних груп індивідуальних предметів об'єктивної дійсності та їхніх найменувань на сучасному етапі розвитку лінгвістики ономастична наука – **це комплекс ономастичних дисциплін:** антропоніміки, ойконіміки, зооніміки, топоніміки, космоніміки, гідроніміки, міфоніміки, теоніміки, міфотопоніміки та ін» [61, с. 62–63].

Ці розділи ономастики забезпечують комплексне дослідження різних типів найменувань у мові та культурі, розкриваючи їхні семантичні, етимологічні та соціально-культурні аспекти. Вивчення онімії є важливим для розуміння мовної системи, культурної спадщини та соціокультурних відносин.

Зважаючи на значення онімії в мові та культурі, вивчення цієї галузі лінгвістики є важливим для професійних лінгвістів, перекладачів, викладачів, журналістів та будь-яких осіб, які цікавляться мовою та культурою.

Розглянемо **«лінгвістичні методи, які визначають та розкривають завдання сучасної ономастики:**

- **описовий** (визначення об'єкта, предмета й методики дослідження, послідовність опису (систематизація, характеристика ономастичного матеріалу відповідно до поставлених завдань));
- **історичний** (досліджує виникнення та розвиток власних назв);
- **порівняльно-зіставний** (порівняння (за наявності генетично спільних рис) і зіставлення (за наявності типологічно спільних, хоч і неспоріднених явищ));
- **ареальний** (ізогосний, метод картографування, метод лінгвістичної географії);
- **семіотичний** (визначенні знакового характеру онімів та їхньої системної організації в межах ономастичного простору конкретної мови в конкретний історичний період);

- **стилістичний** (вивчення функціонування власних назв у художніх творах);
- **лінгвопсихологічний** (застосування асоціативного експерименту);
- **статистичний** (кількісна характеристика мовного явища);
- **етимологічний** (встановлює первісний зміст, який закладено у власній назві)» [61, с. 63–64].

Важливо знати також становлення української ономастики як науки. Вона пройшла **3 етапи** свого розвитку:

«1) донауковий (початковий) (приблизно від XIII ст. до поч. XIX ст.), з часу створення перших словників власних імен і до появи наукових розвідок із зазначеної проблематики;

2) становлення ономастики як науки, але ще не ономастичний (XIX – початок XX ст.), представлений працями мовознавців, істориків і географів про дослідження ономастичної, переважно топонімної, лексики в її історичній та географічній «прив’язці»;

3) науковий, або ономастичний (початок XX ст.), коли пропріальний матеріал почали розглядати як особливу категорію мови, поряд із лексикою, фонетикою, морфологією і т. д. (незважаючи на те, що він загалом належить до лексики).

Термін **ономастика**, який позначав лише одну ономастичну дисципліну – антропоніміку, запропонував хорватський лінгвіст **Т. Маретич у 1886 році**.

Статус самостійної науки – **ономастики** – визначено I Міжнародним ономастичним конгресом, скликаним за ініціативи **А. Доза у Франції 1930 року**» [61, с. 68–69].

Як же ж розвивалася українська ономастика? А вона також має свої періоди розвитку:

«Перший період (як підготовчий) мав велике значення для розвитку і становлення східнослов’янської ономастичної науки. За цей час відбувалося кількісне нагромадження ономастичних фактів, які перебували в стані

початкового осмислення деяких ономастичних категорій, зокрема власних імен людей.

Протягом *другого періоду* триває процес становлення ономастики як допоміжної історичної чи етнографічної дисципліни. Для нього характерне дослідження переважно топонімної лексики в її історичній та географічній «прив'язці» з урахуванням відкритих порівняльно-історичним мовознавством фонетичних законів.

Одним із перших в Україні розпочав ономастичні дослідження відомий український мовознавець **Я. Ф. Головацький (1814–1888 рр.)**. Пояснення власних особових імен і географічних назв Західної України Я. Ф. Головацький подав в історико-етнографічних працях: «Велика Хорватія, або Галицько-Карпатська Русь» (1841 р.), «Поділ часу у Русинів», «Нарис старослов'янського байкарства, або міфологія» (1866 р.) та ін. Значну увагу ономастичній проблематиці дослідник приділив у передмові до праці «Народні пісні Галицької та Угорської Русі», (кн. 1–4, 1878 р.) та в останній фундаментальній праці «Географический словарь западославянских и югославянских земель и прилежащих стран» (1884 р.). У своїх студіях Я. Ф. Головацький спирався на досягнення тогочасного слов'янського мовознавства (праці П.-Й. Шафарика, Ф. Міклошича та ін.). Протягом цього періоду українські мовознавці (**П. П. Білецький-Носенко, В. І. Щербина, В. Ю. Охримович**) продовжували збирати й аналізувати власні назви, переважно імена та прізвиська. Навіть такий стан опрацювання офіційної та народної антропонімії сприяв появі наступного періоду в історії науки про власні назви.

Проблеми ономастики на початку ХХ ст. успішно розглядали в наукових розвідках українські історики **О. Лазаревський, В. Ляскоронський, Л. Падалка, М. Арандаренко, О. Андріяшев та ін.** Вагомий внесок у становлення науки зробив **І. Я. Франко**: 1) одним із перших ввів в українську мову термін «ономастика»; 2) дослідженням «Причинки до української ономастики» (1906 р.) започаткував українську ономастичну науку; 3) написав

три власне ономастичні розвідки, жодна з яких досі не втратила своєї наукової вагомості. Його справу продовжували *М. Зубрицький* (записав народні форми імен, прізвиська і пояснив їхні джерела походження, його праця «Імена, назви і прозвища у селян с. Мшанця Старосамбірського повіта»), *Б. Д. Грінченко* (видав невеликий словник «Крестные имена людей») та ін.» [61, с. 70–71].

Українська ономастика досить бурхливо розвивалася протягом ХХ століття (*К. К. Цілуйко* організував гурт сильних київських ономастів – А. О. Білецького, В. П. Петрова, О. О. Стрижака, І. М. Желєзняк, до них долучилися й ономасти периферійні – К. Й. Галас, І. Д. Сухомлин, Ю. К. Редько, Ю. О. Карпенко, О. А. Купчинський, М. Л. Худаш, П. П. Чучка, В. О. Горпинич, Є. С. Отін та ін.). Зараз теж вона помірними темпами розвивається. Координує ономастичні дослідження Відділ ономастики Інституту української мови Національної академії наук України та Українська ономастична комісія.

У загальному розумінні, ономастика включає в себе вивчення етимології (походження слів), топонімії (географічних назв) та антропонімії (імен людей). Дослідники ономастики розглядають, як назви виникали, як вони змінювалися в ході часу, яке значення вони несли для людей, які їх використовували, і як вони вражають мовну та культурну спадщину.

Ономастика має велике значення для різних сфер наукових досліджень. Наприклад, географи використовують знання про топонімію для вивчення історії та географії певних регіонів. Історики досліджують антропоніми для реконструкції соціокультурних процесів та ментальності певних громад. Лінгвісти вивчають етимологію назв для встановлення спорідненості між різними мовами та вивчення процесів мовної зміни.

Дослідження сучасних тенденцій у використанні назв також має важливе значення для суспільства. Наприклад, вивчення назв брендів та компаній може розкривати тенденції у маркетингових стратегіях, вирази культурних стереотипів та споживчих уподобань. Такі дослідження мають практичне значення для бізнесу та реклами, допомагаючи вивчити способи,

які назви впливають на споживачів та як їх можна використовувати для просування продуктів та послуг.

Окрім наукового значення, ономастика може бути важливою для практичних цілей. Наприклад, вивчення правопису географічних назв має важливе значення для мапування та геодезичних робіт. Вивчення імен та прізвищ також має важливе значення для правової та адміністративної діяльності, де коректне використання та ідентифікація осіб має велике значення.

У світі, населеному різними культурами та мовами, ономастика допомагає зберігати та вивчати культурні спадщину, уникати лінгвістичного та культурного знецінення назв, а також зберігати мовну та культурну різноманітність.

У віці глобалізації та швидких технологічних змін, ономастика стає все більше актуальною, оскільки вивчення назв у всій їх різноманітності допомагає розуміти світ, в якому ми живемо, зберігати культурне різноманіття та забезпечувати ефективне використання мовних ресурсів у різних сферах життя.

1.2. Антропоніміка – наука про власні особові назви

«**Антропоніміка** – один із основних розділів ономастики, її об'єкт вивчення – власні особові назви, або антропоніми (ім'я особове, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім)» [61, с. 73]. **Антропоніміка** - це наука, яка вивчає особисті імена, їх походження, значення та використання в різних культурах. Це допомагає розуміти соціокультурний контекст, в якому вживалися ці імена, а також їх вплив на соціальний та історичний розвиток. Антропоніміка досліджує «особливості утворення антропонімів, основні принципи *номінації* людини, шляхи переходу апелятива (загальної назви) в антропонім і навпаки, хронологічні характеристики антропонімів, їхні зміни в часі, виникнення різних форм найменування людини, словотвір різних класів антропонімів, функціонування антропонімів у мові на різних хронологічних

зрізах. Найбільш цінні антропонімічні дослідження для мовознавства. Усі види особових назв – це передусім мовні знаки (слова або сполуки слів), які утворені за законами розвитку й функціонування конкретної мови» [61, с. 73].

Особисті імена мають велике значення в кожній культурі. Вони можуть відображати історичні події, релігійні вірування, соціальний статус, класні відмінності, географічне положення та багато іншого. Вивчення антропоніміки допомагає розкрити ці зв'язки і розуміти їх значення для суспільства.

В антропонімії науковець може знайти важливий матеріал для глибшого вивчення етимології конкретного слова та лексичної системи в цілому.

Одним з аспектів антропоніміки є генеалогічне дослідження, яке дозволяє відстежити родоводи та зв'язки між різними родинами. Імена можуть бути спадковими, тобто передаватися від покоління до покоління, а також вони можуть вказувати на походження особи, її родові зв'язки та інші родинні відносини.

Також антропоніміка вивчає процеси утворення та зміни особистих імен в різні історичні епохи. Наприклад, імена можуть змінюватися через шлюби, еміграцію або політичні події. Вони можуть адаптуватися до мовних та культурних змін, що відбуваються у суспільстві.

«*Антропоніміка* розглядає також суто практичні питання: правопис та відмінювання антропонімів, написання їх іноземними мовами тощо.

Антропоніміка має науково-дослідне значення і для історії, оскільки надає їй матеріал для вивчення різних міграційних і колонізаційних рухів у межах конкретного етнографічного масиву, у зв'язку з цим – і для дослідження міжплемінних і міжнаціональних зв'язків» [61, с. 74].

Особові назви важливе місце посідають у художній літературі, календарно-обрядовій і народно-етнічній творчості, прислів'ях і приказках. Вони пов'язуються з певною історичною епохою, відтворюють цінну інформацію про історію та культуру певного народу.

Наукова українська антропоніміка зародилася у ХІХ столітті. Спочатку це були невеличкі праці, які були присвячені, в основному, діалектним, правописним явищам антропонімії. На початку ХХ століття з'явилися праці з елементами наукового узагальнення, а також з'ясування національних рис української антропонімії та продовження вивчення діалектних антропонімів.

Основоположником антропонімічних власних назв вважають І. Франка. У своїх працях він виявив свої погляди у мовознавстві (особливо у лексикографії, антропоніміці та топоніміці). І. Я. Франко у своїй праці «Причинки до української ономастики» запропонував власні методи дослідження антропонімного матеріалу.

«Упродовж 40-50-х років ХХ ст. антропонімічні дослідження відзначаються цілеспрямованим добром фактичного матеріалу та спробами його класифікації, порівняльно-історичними екскурсами й узагальненнями в межах дібраного фактажу. Для 60-90-х рр. характерний більш активний розвиток української антропоніміки, про що свідчить низка ґрунтовних ономастичних праць таких дослідників як П. П. Чучка, М. Л. Худаш, І. Д. Сухомлин, О. Д. Неділько, Р. Й. Керста, Р. І. Осташ та ін.).

Сучасні наукові праці присвячено етимології (В. П. Шульгач, І. М. Железняк, О. П. Карпенко, С. О. Вербич), словотвірній будові (Г. Є. Бучко, Л. О. Кравченко, Б. Б. Близнюк, Ю. Б. Бабій та ін.), регіональній характеристиці (В. О. Горпинич, В. Д. Познанська, Г. Є. Бучко, С. Є. Панцьо, І. А. Корнієнко, Л. О. Кравченко, Ю. І. Блажчук, Ю. М. Новикова, Н. І. Рульова, С. В. Шеремета та ін.) українських антропонімів; створено антропонімні словники різних типів» [61, с. 75].

Антропоніміка - цікаве та різноманітне поле досліджень, яке включає вивчення особистих імен з різних культур та часів. Хочемо надати ще інформацію про цю цікаву науку:

1. Етимологія імен: Антропоніміка досліджує походження та значення імен. Вивчення етимології імен дозволяє розкрити їхні корені, зв'язки з

мовними та культурними традиціями, а також зміни в їхньому вживанні протягом історії.

2. *Розподіл імен у різних культурах:* Антропоніміка досліджує, які імена популярні або характерні для певних культур чи регіонів. Це відображає культурні та історичні особливості та може свідчити про вплив інших мов та культур на формування імен.

3. *Вплив імен на суспільство:* Деякі аспекти антропоніміки досліджують вплив імен на соціальний статус, ідентичність та сприйняття особи в суспільстві. Наприклад, деякі імена можуть мати позначення соціального статусу або приналежності до певної групи.

4. *Переклад імен між мовами:* Антропоніміка також вивчає явище перекладу імен між різними мовами.

5. *Застосування в різних галузях:* Вивчення антропоніміки має практичний вигляд у багатьох галузях. Наприклад, в маркетингу досліджують, як певні імена можуть впливати на споживачів, а в юридичній сфері важливо враховувати аспекти імен через правові аспекти.

Загалом, антропоніміка відкриває широкий спектр можливостей для дослідження, розуміння та аналізу особистих імен у різних культурах та часах.

1.3. Прізвисько як вторинна номінація

На сьогодні в українській ономастиці немає визначення, яке б найбільш повно окреслювало поняття «прізвисько». Загалом під поняттям «прізвисько» ми розуміємо як вторинну номінацію, власну особову назву, неофіційне іменування, дане номінатором в певний період життя денотата, і яке має додаткову інформативність про носія, створене на основі певних ознак, притаманних тільки денотату.

«Прізвисько – це один з найуніверсальніших способів і засобів номінації особи» [61, с. 110].

Проте таке визначення не загальновизнане: різні автори вкладають різний зміст у поняття терміна прізвисько. Оригінальні неофіційні іменування існують у кожному колективі і в кожній родині.

Прізвисько є однією з антропонімних категорій, яка вказує на іменну ознаку людини і використовується для її ідентифікації. У багатьох культурах прізвиська використовуються як додатковий елемент до основного імені, надаючи індивідуальність та унікальність особі. Прізвиська можуть походити від різних джерел, таких як фізичні характеристики, професії, місця проживання або події, що сталися у житті людини. Тому прізвиська відображають культурні, історичні та соціальні аспекти кожного конкретного суспільства.

Вік прізвиस्क різний – від кількох днів до десятка років, а деякі з них навіть переходять у спадок не тільки дітям, а й онукам і правнукам.

Прізвисько супроводжує людину протягом усього життя, становить її своєрідний невід’ємний індивідуальний атрибут. Їх справедливо називають своєрідною енциклопедією народного побуту, звичаїв, культури, адже в них яскраво відбився національний характер українця, його дотепність, схильність до жартів, веселого, влучного слова.

Прізвиська можуть мати різноманітні форми і функції. У багатьох культурах вони використовуються як спосіб відокремлення людей з однаковими іменами. Наприклад, якщо в спільноті є кілька людей з однаковим ім'ям, їх можна відрізнити за прізвишками, що створює унікальну ідентифікацію.

Як було вже зазначено, перші фіксації терміна «прізвисько» в українській мові припадають на XIV ст., його синоніми – неофіційне найменування, вулична назва, кличка. «Для позначення терміна «прізвисько» дослідники вживають різні лексеми:

О. Т. Горбач наводить назви *притик, прізва*.

І. Я. Франко – *людові прозвища*.

І. І. Трійняк – *назвисько, прізвисько*.

Ю. К. Редько – *вулична кличка*.

Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко (на Бойківщині) – *назви по-вуличному, продомки, прозивки*.

І. Хміль (на Берестейщині) – *гидиш* («понижуюча кличка на селі»).

П. П. Чучка (на Закарпатті) – *прузвіско, прозивко, пруживка, називка, називко, назвище, вуличное мня*.

Г. Л. Аркушин (на території Західного Полісся) – *менуха, так говорат, по-сільському, по-гуличному*. У молодіжному жаргоні вживані *клікуха* та *поганяло*.

Н. М. Шульська (на території Західного Полісся) подає ще такі народні назви: *менуша, применуха, видумка, так кажут на вулиці, говорити по-гуличному, обзивка*.

У західнополіських говірках активно функціонує термін «прізвисько» та його фонетичні варіанти *прозвісько, вуличне прозвисько, прізвисько вулицьке, вуличне ймення, менюха (минюха, минюша)* у значенні «образливе прізвисько», *применюха, назвисько, видумка, прізва* та інші, які засвідчують діалектну унікальність ареалу» [61, с.114–115].

В ономастиці немає визначення, яке б найбільш повно окреслювало поняття терміна «прізвисько»:

«1. **Прізвисько** – найменування, яке дають іноді людині, особливо у сільських громадах, щоб характеризувати його зовнішній вигляд, вдачу, звички. Від «при + звати» (І. Огієнко).

2. **Прізвисько, вуличне прізвище, кличка** – вид антропоніма, неофіційне особове іменування, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу (П. П. Чучка).

3. **Прізвиська** – іменування, які прямо чи метафорично характеризують денотата за його діяльністю, зовнішнім виглядом, поведінкою (П. П. Чучка).

4. **Прізвисько** – ім'я, яке приложили до когось за жартом чи за якимось випадком (Ю. К. Редько).

5. **Індивідуальні прізвиська** – це особові назви, яких люди набувають у побутовому оточенні мимоволі, часто випадково, в різні періоди свого життя за тією чи іншою зовнішньою чи внутрішньою властивістю або внаслідок якогось незвичайного випадку, що з ними трапився, і під якими вони відомі лише в близькому оточенні (М. Л. Худаш).

6. **Прізвисько** – додаткове мотивоване власне ім'я, яке виконує номінативно-ідентифікаційно-диференційну функцію (М. Дуйчак).

7. Влучна назва, дана людині, пізніше ставала її прізвиском. **Прізвиська** – це характеристики, які найчастіше даються поза очі, коли про когось говорять у третій особі (А. П. Коваль).

8. **Прізвисько** – неофіційна розрізнявальна назва особи, що має додаткову інформативність і відома певному колу осіб (М. П. Лесюк).

9. **Прізвисько** – особова назва, внутрішня форма (мотивованість) якої ґрунтується на законі подібності, коли експресивно характеристичне значення її формується через зіставлення зовнішніх і внутрішніх властивостей референта з об'єктами навколишньої дійсності (Р. Лук'янчук).

10. **Прізвисько** – неофіційне іменування, яке дають номінатори особі чи колективі людей за індивідуальними ознаками, а також за спорідненістю і свояцтвом між носієм і членами родини для ідентифікації і конкретизації. Прізвиськам притаманні індивідуальність, конотативне забарвлення і вмотивованість (М. Я. Наливайко).

11. **Прізвисько** – неофіційне одно- чи багатолексемне найменування особи чи кількох осіб, яке дає найменувальний, щоб вказати на особливу домінуючу рису, що вирізняє денотата серед інших, ідентифікує, конкретизує його. Прізвиська обов'язково емоційно насичені – негативні (найчастіше) чи позитивні (рідше) (Н. М. Шульська)» [61, с. 115–116].

12. Прізвиська мають спільні риси з іншими антропонімами, зокрема іменами, прізвищами, псевдонімами. Існує навіть думка, що псевдонім є різновидом прізвиस्क. Але це не так. Як зазначає дослідниця української псевдонімії Н. М. Павликівська «псевдоніми і прізвиська - це різні

антропонімічні розряди. Основна відмінність полягає у призначенні та сфері використання назв людей» [41, с. 39].

Деякі дослідники вважають прізвиська різновидом усної народної творчості. Специфічна ознака прізвиस्क – їхній народний характер, що й зближує їх із творами фольклору. На думку Н. М. Хрустик, у прізвиських можна виявити своєрідність способу мислення народу, його моралі, культури, історії побуту. Інакше кажучи, українські неофіційні найменування постають справжніми витворами народного слова, які засвідчують особливості менталітету українського народу.

Поширення прізвиस्क у сучасному світі також пов'язано з технологічними можливостями, зокрема соціальними мережами та іншими онлайн платформами. Люди часто використовують псевдоніми або прізвиська у своїх профілях, що дозволяє їм виражати свою індивідуальність та створювати власний образ.

Необхідно відзначити, що спосіб використання та сприйняття прізвиस्क може суттєво відрізнятися в різних культурах та спільнотах. Як вже зазначалося, вони можуть мати різну семантику та соціальне навантаження, що відображає культурні й історичні особливості кожної групи.

Хочемо навести кілька **цікавих фактів** про прізвиська:

1. Історичний контекст: Прізвиська мають довгу історію і у багатьох культурах вони використовувались для ідентифікації особи в рамках спільноти. Вони можуть бути пов'язані з професією, зовнішнім виглядом, родинним походженням або навіть характерними рисами особистості.

2. Культурний контекст: В різних культурах прізвиська мають різні традиції та значення. Наприклад, у середньовічній Європі прізвиська можуть виникати з неприємних або жартівливих ситуацій, в той час як у багатьох українських селах прізвиська є важливою частиною людської ідентичності та спільноти.

3. Лінгвістичний аспект: Деякі прізвиська можуть мати лінгвістичне походження, відштовхуючись від слів, що мають конкретне значення або

описують певні риси людини. Наприклад, прізвисько «Михайло Лоша» може бути пов'язане з фактичною працею з кіньми, оскільки слово «лоша» в українській мові означає «кінь».

4. Сучасне використання: У сучасному світі прізвиська також можуть використовуватися як псевдоніми, екранні імена або в інших цілях, що є відображенням соціокультурних змін.

Отже, *прізвисько* – це вторинна номінація, неофіційна особова назва, якими іменують конкретну особу, оцінюють її, характеризують, вказують на якусь визначну рису або декілька рис зовнішності, характеру, поведінки, місця проживання і т. ін., тобто вказують на такі риси, якими носій прізвиська вирізняється серед інших осіб. Загалом, прізвиська є важливим аспектом антропології та соціології, вони відображають складні взаємовідносини між людьми та їх оточенням, а також відображають культурні та соціальні аспекти кожної конкретної спільноти.

1.4. Історія вивчення прізвиस्क

Історія вивчення прізвиस्क має своє коріння у вивченні історії та культури, а також в галузі антропології, фольклористики та соціолінгвістики. Прізвиська використовуються для ідентифікації людей та можуть мати різноманітні походження, такі як професійні або географічні назви, ознаки зовнішності або характеру, а також виростає з фольклору та традицій. Вивчення прізвиस्क може включати дослідження їхнього виникнення, етимології, а також їхню роль у культурі та суспільстві.

У багатьох культурах прізвиська зберігають історичні та соціокультурні контексти, які відображають особливості суспільства та його цінності. Отже, вивчення прізвиस्क може допомогти розкрити аспекти соціальної структури, взаємин між людьми та їхніх цінностей.

У лінгвістиці, вивчення прізвиस्क може включати аналіз мовних засобів, використаних для їхнього утворення, а також їхню семантику та синтаксис.

Дослідження прізвищ також може допомогти зрозуміти, як мова використовується для створення соціальних та культурних понять.

Багато народів мають багатий фольклор, пов'язаний з прізвищами, що відображає їхню культуру, вірування та спосіб життя. Вивчення цього фольклору дає можливість краще зрозуміти традиції та цінності різних груп населення.

Історія дослідження прізвищ в Україні може бути відстежена з віддалених часів, оскільки прізвища та їх походження мають велику культурну та історичну вагу для українського народу.

Саме дослідження прізвищ, їх значення та походження є предметом уваги філологів, істориків, етнографів та інших дослідників. В Україні існують наукові центри, що займаються вивченням прізвищ та їх ролі в українському суспільстві.

В історичному контексті прізвища в Україні виникли як спосіб ідентифікації особистості в суспільстві. У початковій формі вони часто були пов'язані з професійними заняттями (*наприклад, Коваль, Пікач, Хлібник*) або фізичними особливостями (*наприклад, Горбун, Малий, Товстий*). З часом прізвища також стали спадковими та передавалися від батьків до дітей.

Українські дослідники присвятили багато уваги вивченню прізвищ у рамках різних наукових дисциплін. Наприклад, філологи аналізують мовні та семантичні аспекти прізвищ, вивчаючи їх корені та етимологію. Історики досліджують зв'язок між прізвищами та історичними подіями, а також висвітлюють їх вплив на формування українського суспільства. Етнографи займаються вивченням традиційних українських прізвищ та їх роль у народній культурі.

Окрім наукових досліджень, прізвища вивчаються в контексті родинної та генеалогічної історії. Багато українців цікавиться походженням своїх прізвищ та родинною спадщиною, що спонукає багатьох до вивчення свого родоводу та родинної історії.

Сучасні дослідження також використовують комп'ютерні технології для аналізу великих обсягів даних щодо прізвищ. Це дозволяє вивчати їх поширення та зміни в часі, а також встановлювати зв'язки між різними родинами та регіонами.

Слід зазначити, що дослідження прізвищ в Україні не тільки відображають історичні та культурні аспекти, але й можуть мати практичне значення в сучасному світі. Наприклад, вивчення розповсюдження певних прізвищ може допомогти встановити зв'язки між сучасними людьми та їх предками, а також виявити особливості родинних сукупностей. Крім того, ці дані можуть бути використані для реконструкції родинних дерев, вивчення генеалогічних зв'язків та відновлення історії родоводу.

Усі ці аспекти роблять вивчення прізвищ важливою галуззю для розвитку наукових досліджень, а також включення їх до навчальних програм шкіл та університетів з метою збагачення культурної та мовної освіти.

В цілому історія дослідження прізвищ в Україні є складною та різноманітною, включаючи як наукові аспекти, так і практичні застосування для сучасного суспільства. Ці дослідження грають важливу роль у вивченні та збереженні української культурної спадщини, а також у підтримці інтересу до вивчення власної родинної історії та спадщини.

1.5. Мотивувальна база прізвищ

Кожне індивідуальне прізвище має свою мотивувальну базу. Їх класифікація досить поширена.

Деякі прізвища можуть бути пов'язані з фізичними ознаками людини (кольором волосся, розміром чи формою тіла). Інші прізвища можуть виникати в результаті подій або вчинків, які стали об'єктом уваги в спільноті.

Також можуть існувати прізвища, що вказують на професійну діяльність людини або особливості її характеру.

У деяких випадках прізвиська можуть бути спадковими, передаючись від покоління до покоління. Вони можуть бути важливою частиною сімейної спадщини і відображати історію та традиції роду.

Суспільність може ставити свої вимоги до прізвищ, зокрема в них можуть відображатися соціальний статус, родинні зв'язки або досягнення особи. У цілому прізвиська включають у себе багато важливої інформації про ту чи іншу людину й можуть відображати глибокі аспекти культури та суспільства.

Прізвиська також можуть відображати афіліацію особи до певної групи або спільноти. Наприклад, у багатьох культурах прізвиська можуть походити від місця проживання або етнічної приналежності. Це може слугувати для відокремлення осіб, які належать до різних племен або національних груп.

Прізвиська можуть також мати гумористичний або ласкавий відтінок. Вони можуть виникати через жартівливі ситуації або особисті особливості людини. У багатьох випадках прізвиська стають частиною індивідуальності особи і можуть бути співвідносними з її ідентичністю у спільноті.

За основу беремо класифікацію О. Антонюк про мотиви номінації та Н. Шульської, яка репрезентує прізвиська крізь призму мотивувальної типології, функціонального призначення, експресивного наповнення тощо. Детальнішу класифікацію прізвищ села Копіївка розглянемо у другому розділі.

«Прізвиська поділені на групи за такими ознаками: 1) за територіальним походженням носія прізвиська; 2) за видом діяльності та захопленнями; 3) за зовнішніми ознаками; 4) прізвиська, що відображають випадок чи незвичайну подію в житті людини; 5) за мовленнєвими звичками та особливостями мовлення; 6) за рисами характеру та поведінки; 7) за стосунком до мистецтва; 8) прізвиська, утворені від власних імен та прізвищ.

1. За територіальним походженням носія прізвиська. Прізвиська цього типу називають осіб залежно від того, з якого населеного пункту люди або ж їхні предки з'явилися в населеному пункті: *Чечени* – сім'я, яка під час

громадянської війни втекла з Чечні до України; *Казах* – чоловік, який у дитинстві проживав разом із батьками в Казахстані; *Чурка* – чоловік, який за походженням був кавказької національності; *Армян* – прізвисько чоловіка, сім'я якого переїхала до України з Вірменії; *Туркменка* – прізвисько жінки, яка переїхала з Туркменистану, мала своєрідну зовнішність, постійно готувала національні страви своєї країни.

2. За видом діяльності та захопленнями. В основі прізвиस्क за такою мотиваційною ознакою лежить назва професій або ж виду діяльності мешканців: *Хемечка* – жінка, яка все життя працювала в школі вчителем хімії; *Повар* – прізвисько чоловіка, який працював у їдальні кухарем, пізніше став начальником кухні; *Завгосп* – чоловік, який працював на фермі завгоспом; *Доярка* – жінка, яка з юності до старості працювала дояркою в колгоспі; *Зава* – прізвисько жінки, яка працювала завідувачем дитячого садочка; *Медічка* – жінка, яка працювала все життя фельдшером у сільській амбулаторії; *Голова* – прізвисько чоловіка, який тривалий час був головою сільської ради; *Кров'янка* – жінка, яка славилась тим, що готувала смачну кров'янку.

3. За зовнішніми ознаками. Ця група об'єднує прізвиська, що характеризують носіїв за незвичними рисами їхнього зовнішнього вигляду: *Слон і Моська* – прізвиська двох подруг – високої, з надмірною вагою та низької й худой; *Швабра* – висока жінка худорлявої статури; *Клапчать* – прізвисько чоловіка, у якого були великі вуха; *Трубка* – жінка, яка постійно складала губи трубочкою; *Морда* – чоловік, у якого була занадто велика голова; *Шолопа* – чоловік, який мав дуже великі губи; *Шкана* – чоловік, який накульгував; *Чапля* – прізвисько жінки, яка мала дуже довгі ноги.

4. Прізвиська, що відображають випадок чи незвичайну подію в житті людини. Ця група об'єднує прізвиська, в основу творення яких лягла незвична подія з життя носіїв: *Майор* – прізвисько чоловіка, який, будучи ще малим, одягав військову форму, фуражку, ставав перед дзеркалом і казав: «Коли я виросту, то стану майором!»; *Цвях* – чоловік, який у молодості на спір намагався забити головою цвяха; йому це не вдалося, а отримав він за цю

пригоду лише прізвисько; *Макасон* – прізвисько чоловіка, який купив собі навушники фірми «Panasonic», а вихвалявся, що в нього навушники фірми «Макасонік, тому почали на нього казати Макасон; *Катуша* – прізвисько чоловіка, який співав у дитинстві пісню «Катюша», при цьому Катюшу називав Катуютою; *Лобода* – чоловік, який ховався в лободі, коли його біла мати.

5. За мовленнєвими звичками та особливостями мовлення: *Вун* – чоловік, який постійно у своєму мовленні вживав вказівну частку вун; він казав: «Поїхали вун туди, йду вун туди» тощо; *Цьо* – прізвисько допитливого чоловіка, який при розмові з іншими завжди запитував: «А цьо?», окрім того, він не вимовляв звука [ч]; *Свиш* – прізвисько чоловіка, який не вимовляв звука [л], а в процесі спілкування з іншими використовував слово-паразит «Свиш?» (тобто чуєш).

6. За рисами характеру та поведінки. В основі цієї класифікації лежать визначальні риси характеру та поведінки людей: *Рито-корито* – прізвисько некультурної жінки, яка нікого й нічого не соромилась, уживала ненормативну лексику, була грубою та вульгарною; *Рибуля* – хлопець, який не мав власної думки, в усьому підчинявся батькам, майже не спілкувався з однолітками й не мав друзів; *Педагог* – чоловік, який мав звичку повчати будь-кого в будь-якій справі; *Галстук* – чоловік, який постійно на роботу одягав краватку; *Видри* – прізвисько сім'ї, у членів якої був складний характер, їх вважали капосними, такими, які не можуть принести користь іншим; *Пеньок* – чоловік, який мав панське коріння, а тому намагався поводити себе відповідно, але в нього не виходило, тому люди про нього почали казати: «Ти не панок, а пеньок».

7. За стосунком до мистецтва. До цієї групи відносимо прізвиська, які утворилися через порівняння осіб з літературними чи мульт- і кіногероями: *Дяденька Скрудж* – чоловік, який був дуже скупий, збирав усі свої гроші й закопував їх у городі (навіть його сім'я не знала, де його схованки); *Рапунцель* – дівчина, в якої довге волосся.

8. Прізвиська, утворені від власних імен і прізвищ: *Жучка* – прізвисько – утворене від прізвища *Жук*; *Цибульчак* – від *Цибульський*; *Файдо* – від *Файденко*; *Коняка* – від *Конельський*; *Чачік* – прізвисько чоловіка, на ім'я *Олександр*, на якого у дитинстві казали *Чачік* (*Сашик*); *Любася* – жінка, на ім'я *Любов*, яку її чоловік постійно лагідно називав *Любася*; *Жменя* – прізвисько чоловіка, на ім'я *Євген* (*Женя*), яке підкреслює його зовнішній вигляд, адже він був маленький зростом; *Михай* – чоловік, на ім'я *Михайло*, прізвисько підкреслює безпосередність і відкритість його носія; *Сашуня* – жінка на ім'я *Олександра*, яка мала м'який характер, не могла сперечатися з людьми; прізвисько жінки, утворене на основі її імені, але водночас підкреслює її характер» [71].

Прізвиська становлять важливу частину культурної спадщини, та вивчення їх дозволяє краще зрозуміти соціальні, культурні та мовні аспекти різних громад та їхню специфіку. Кожне прізвисько має свою мотиваційну базу, класифікація якої може бути різною. Вище зазначені мотиви вказують на багатообразність та складність їх мотиваційної бази, яка може бути унікальною для кожної культури, спільноти або індивідуальної сім'ї. І дослідження цих мотивів може принести важливі відомості про соціальні, культурні та історичні контексти, в яких формувалися прізвиська.

1.6. Функціональне навантаження прізвиस्क

Функціональне навантаження прізвиस्क може варіюватися залежно від контексту й використання. У деяких випадках прізвиська можуть використовуватися для ідентифікації осіб у невимушеній обстановці або для вираження пошани, дружби або навіть побажань. В інших випадках прізвиська можуть мати негативне або позначок характер, які використовуються для критики або підкреслення певних рис особистості.

Функціональне навантаження прізвиस्क може виявлятися у різних аспектах нашого життя, включаючи соціальні, психологічні та культурні відтінки.

Соціальне функціональне навантаження прізвиськ може полягати в тому, щоб відрізнити однаково іменованих осіб. Це може бути особливо корисно в ситуаціях, де декілька людей мають однакове або схоже ім'я. Прізвиська стають способом не лише ідентифікувати людину, але й встановлення зв'язку між нею й її оточенням. Наприклад, у спортивному середовищі прізвиська часто використовуються для виділення атлетів та створення їхнього образу перед глядачами. У військовому середовищі прізвиська можуть бути використані для ідентифікації військовослужбовців в операційному середовищі або для створення сприятливої атмосфери в колективі. Такі прізвиська можуть бути пов'язані з військовими званнями або позначати військову спеціальність особи.

Психологічне функціональне навантаження прізвиськ може полягати в наданні особистісних характеристик або властивостей людини. Наприклад, прізвисько «*Сильний*» може вказувати на силу та впевненість особистості, тоді як «*Добра душа*» може підкреслити м'яку та доброзичливу сторону людини. Таким чином, прізвиська можуть відображати певні якості, які є важливими для людини або які їй хочеться підкреслити.

Культурне функціональне навантаження прізвиськ може залежати від традицій та стереотипів певної соціальної групи чи спільноти. У різних культурах прізвиська можуть мати різну вагу та значення. Наприклад, у деяких культурах прізвиська можуть бути способом вираження поваги, тоді як в інших вони можуть бути зв'язані з відтінками статусу або суспільного положення. Крім того, в певних культурах прізвиська можуть бути способом переадресації або вираження емоційної близькості, використовуватися для завдання гумористичного ефекту або навіть як засіб самовираження.

У світлі цих різноманітних функцій прізвиськ важливо розуміти, що вони несуть у собі багато відтінків та відображають складність взаємин між людьми в різних соціальних, психологічних та культурних контекстах. І, не дивлячись на їх різноманітність, прізвиська можуть бути важливим засобом

вираження та сприйняття особистої ідентичності в різних соціальних та культурних середовищах.

В історичні часи прізвиська могли бути пов'язані з ремеслами або соціальним статусом особи. У сучасному світі прізвиська часто є скороченням від псевдонімів або артистичних імен, що використовуються у розважальних галузях, таких як музика, кіно чи спорт.

В інших випадках прізвиська можуть відображати особисті якості людини, її захоплення або навіть погляди на світ. Наприклад, у дружньому колективі прізвиська можуть відображати власність, такі як «гуморист», «організатор» або «мудрий радник». Ці прізвиська можуть відображати те, як людина сприймається своїм оточенням та які ролі вона відіграє в групі.

Крім того, прізвиська можуть мати емоційне значення для людини, яка його отримує. Вони можуть бути використані як позначка унікальності або навіть як вираз довіри та близькості. У деяких випадках прізвиська можуть мати гумористичний або пристрасний характер, використовуватися у жартівливих ситуаціях або як частина інформаційного спілкування.

Деякі прізвиська можуть бути позначеннями та способами виявлення пошани чи доброзичливості до особи. У таких випадках прізвиська можуть виражати певний ступінь близькості чи дружності між людьми, відображати особистості або інтереси особи, що надається прізвиська.

Однак деякі прізвиська можуть мати негативний відтінок та використовуватися для позначення недоліків, навіть якщо це робиться у жартівливій формі. У цьому випадку прізвиська можуть виступати як критика особистості та використання їх може викликати негативні асоціації.

У будь-якому випадку важливо розуміти контекст та обставини, у яких використовуються прізвиська, а також реакцію особи на їх використання. Хоча деякі люди можуть сприймати прізвиська як прояв дружби та близькості, інші можуть сприймати їх негативно та відчувати образу. Тому важливо бути уважним та поважати вибір кожної особи відносно використання прізвиськ.

Досліджуючи сучасні прізвища та прізвиська, науковці зазначають, що серед старожилів поширені офіційні прізвища і вуличні прізвиська.

Загалом, функціональне навантаження прізвиськ дуже різноманітне і залежить від контексту та взаємин між людьми. Вони можуть бути важливим елементом культури та спілкування, що різноманітним чином відображають унікальні аспекти наших взаємин.

1.7. Принципи вторинної номінації

Принцип вторинної номінації - це важливий концепт в лінгвістиці, який описує спосіб, яким мова може створювати нові слова за допомогою внутрішньомовних механізмів. Наведемо деякі факти про цей принцип:

1. Процес вторинної номінації полягає в тому, що слово виникає шляхом зміни звучання, написання або значення вже існуючого слова. Наприклад, українське слово «ковзани» є результатом вторинної номінації, оскільки воно походить від слова «ковзати».

2. Один зі способів вторинної номінації – це утворення слів за допомогою афіксації. Наприклад, українське слово «професійний» утворене шляхом додавання префіксу «про-» до слова «фесія».

3. Вторинна номінація дозволяє мові ефективно розширювати свій словниковий запас шляхом створення нових слів на основі існуючих. Це особливо важливо в сучасних мовах, де нові поняття та технології постійно з'являються.

4. Історично багато слів виникали саме через вторинну номінацію, коли змінилися умови використання мови або з'явилися нові предмети або поняття. Наприклад, в сучасній українській мові багато термінів з сфери науки, техніки та медицини були створені шляхом вторинної номінації.

5. Вторинна номінація може відбуватися не лише за допомогою змін в слові, але й через поєднання двох або більше слів для утворення нового терміну чи виразу. Наприклад, українське слово «супермаркет» складається з

двох слів «супер» і «маркет», які в собі несуть конкретні значення, але разом утворюють нове поняття.

6. Вторинна номінація відображає гнучкість мови і її здатність адаптуватися до змін у суспільстві та технологіях. Вона допомагає мові залишатися живою та актуальною, утворюючи нові слова для нових концепцій.

В результаті проведеного дослідження виокремлюємо такі принципи вторинної номінації прізвиськ:

1.7.1. «Людина і суспільство»

Цей принцип вказує на чин, матеріальний стан, соціальний статус, посаду носія прізвиська. Він має також свої номени:

«1. Прізвиська, які вказують на випадки в житті людини чи її вчинки: *Помаранчевий* – палко агітував під час Помаранчевої революції 2004 року; *Паспорт* – загубив колись паспорт і розказував про це всім; *Бейджа* – одного разу був на виставці, де йому виготовили персональний бейджик, якого він довго не знімав з одягу; *Тайванчик* – любив у 90-х роках модний одяг і завжди хвалився: «Дивись – мейд ін. Тайвань!» тощо.

2. Прізвиська, що вказують на етнічну належність людини: Реалізуються переважно прямим називанням національності або громадянства: *Американка, Армян, Білорус, Гуцулка, Індус, Італієць, Китаєць, Корєць, Молдаван, Молдаванка, Німець, Новоруська, Росіянин, Румун, Циганка, Японець*; з елементами конотації й характеристикації: *Ляхівочка, Жидак, Кацап, Маскалева*; відандронімі, що символізують певну національність: *Альберт, Вахтанг, Гіві, Махамед, Мустафа, Пагасян*.

3. Прізвиська, що вказують на місце проживання людини: *Бандера, Бендерка, Берчики* (за назвою села Берки), *Білоруський Батько, Карась* (живе біля озера), *М'ясківська* (живе біля ковбасного цеху), *Одеса, Полтавка, Райська* (розповідала, що жила у фешенебельному місті), *Смерека* (із Закарпаття), *Чорнобелька*. Утворюються зазвичай онімізацією

відойконімічного апелятива, спорадично – за метонімією, що символізує ойконім: *Смерека* (із Закарпаття), *Бандера* (із Західної України), *Картошка*, *Бульбаші*, *Бульбонові* (з Білорусії).

4. Прізвиська, що вказують на соціальне становище людини: *Багачі*, *Буржуї*, *Куркуль*, *Рубль*, *Мільйон*, характеристичні назви: *Багач*, *Бездомний*, *Бомж*, *Грішмак* (від гроші), *Копійка*, *Мізер*, *Халабудка*» [45, с. 92–93].

Отже, як бачимо, принцип вторинної номінації «Людина і суспільство» включає прізвиська, які вказують на випадки в житті людини чи її вчинки, її етнічну належність, на місце проживання та її соціальне становище.

1.7.2. «Людина і навколишній світ»

Цей принцип пов'язаний із природою, навколишнім середовищем. Наприклад, *Комета* – чоловік, який встигає бути скрізь, все швидко робить; *Півень* – чоловік, який в дитинстві побився з півнем; *Жаба-гадюка* – жінка, яка постійно ходить набурмоченою як жаба та «кидається» на людей як змія; *Їжак* – в дитинстві наступив на їжака; *Мавпа* – дівчинка, яка ззовні схожа на цю тварину; *Гиндик* (*Індик*) – чоловік, який любив розводити індиків; *Комарик* – гуде як комар, коли сердиться; *Крокодилиця* – жінка, в якої гострі зуби; *Кобець* – чоловік, який має хороший зір.

Отже, принцип «Людина і навколишній світ» включає прізвиська, які мають зв'язок з природою або просто були моменти в житті людей, їх зовнішність та характер, які пов'язані з навколишнім середовищем.

1.7.3. «Людина як така»

До цього принципу ми віднесли прізвиська, які описують зовнішність мешканців досліджуваного села, їх характер та вподобання, рід діяльності, дефекти мовлення. Деякі з них розглянемо:

«1. Прізвиська, мотивовані зовнішністю людини. Це найпоширеніший клас індивідуальних прізвиськ. Наведемо приклади: за дефектами кінцівок - *Кривий*, *Хромий*, *Шкандиба*; вадами зору - *Базиліо*, *Кріт*, *Снайпер*; вадами

слуху – *Агов, Гейко, Глушко*; наявністю нерівностей на тілі – *Верблюд, Квазімодо, Грижа*; особливостями шкіри – *Зозулька, Рупцях, Цяпа*; відсутністю частин тіла – *Безрука, Безнога, Безокий*; зростом людини – *Жираф, Журавель, Кобила, Горобчик, Комаха, Мишка*; тілобудовою – *Карандаш, Дротик, Сухар, Булочка, Гарбуз, Торба*; кольором волосся – *Білочка, Ворона, Білий, Сіренький, Баклажан* тощо.

2. Прізвиська, мотивовані за внутрішніми (психічними) рисами носія.

Цей клас прізвиськ займає друге місце після прізвиськ, які мотивовані зовнішністю людини. Наведемо приклади: за характером чи темпераментом носія: *Крик, Піна, Слізка*; за інтелектуальними здібностями носія: *Ботан, Батя, Баран*; за ставленням носія до праці – *Бджола, Голубець, Хробак*.

3. Прізвиська, мотивовані звичками та вподобаннями носія.

Проаналізована підгрупа прізвиськ є переважно завуальованою, яка характеризує вподобання людей. Наприклад: *Баба-ворожка, Боксер, Вулик, Глина, Коровчиха, Ласійка, Морж, Музикант, Нотка, Окунь, Паровоз, Печенючка, Печериця, Стограм, Танець, Тубус, Футболіст, Цукерок, Чайний, Шмайлівка*.

4. Прізвиська, що вказують на рід діяльності. Це стосується, зазвичай, професій: *Батюшка, Боцман, Бухгалтер, Врач, Глобус, Депутат, Доктор, Кухарка, Лампочка, Млин, Паркет, Пасічник, Педагог, Сварщик, Секретар, Стюардеса, Таксист, Шахтар, Шинкарка, Штунда*.

5. Прізвиська, мотивовані особливостями мовлення носія. Тут враховуються дефекти мовлення та слова-паразити. Наведемо приклади: за вказівкою на нечітку вимову – *Бурмило, Буль-Буль, Мекало, Чірік*; темпом мовлення – *Галатин, Трандачиха, Цвіркун*; тембром мовлення – *Бас, Киця, Ревко, Диспетчер* [45, с. 74–91].

Отже, принцип «Людина як така» розкриває чітко прізвиська, в яких мотиваційною базою є зовнішність, характер, звички та вподобання, рід діяльності та особливості мовлення носіїв досліджуваного населеного пункту.

Принцип вторинної номінації відіграє важливу роль у процесі словотворення і розвитку мови. Цей принцип дає мові можливість створювати нові слова, нові прізвиська, адаптуючись до змін в суспільстві і культурі.

1.7.4. Відіменний принцип найменування

Серед прізвиस्क значну частину складають прізвиська, що походять від імені чи прізвища носія. Такі номінації мотивовані не зовнішньою, а внутрішньомовною ознакою. У результаті цього цей принцип найменування характеризується значним конотативним потенціалом. Наведемо приклади:

«1. Прізвиська, що походять від імені. Наприклад: Антонько (Антон), Бодя (Богдан), Гоша (Ігор), Муся (Марія), Руля (Руслан), Снежка (Сніжана), Юрик (Юрій), Ярусик (Ярослав).

2. Прізвиська, що походять від прізвищ. Наприклад: Боженятко (Божко), Бурік (Бурячок), Вишенька (Вишневіська), Вітюха (Віктюк), Гончик (Гончарук), Грициха (Грицик), Зайчик (Заєць), Кабаниха (Кабанець), Китабониха (Китасюк), Кравчиха (Кравець), Куцик (Куций), Лялька (Лялюк), Маланец (Маланкович), Маліванчучка (Маліванчук), Петрусь (Петренко), Фунтік (Фетушинський), Яремчик (Ярема)» [45, с. 98–102].

Отже, відіменний принцип найменування є досить поширеним та займає значне місце у творенні прізвиस्क. Мотиваційною базою є імена та прізвища.

1.8. Вивчення ономастики в школі. Використання сучасних освітніх технологій

Перед тим як охарактеризувати процес вивчення ономастики у школі, пропонуємо розглянути значення її вивчення для учнів.

Вивчення ономастики, яка включає аналіз імен, прізвищ, псевдонімів та інших аспектів найменування, може бути корисним для учнів у школі з кількох причин. По-перше, вивчення ономастики може сприяти розвитку лінгвістичних навичок, таких як аналіз мовної структури та походження слів.

Учні можуть вивчати географічні та історичні аспекти імен і прізвищ, що може розширити їхні знання про різноманітні культури та традиції.

Крім того, ономастика може сприяти розвитку культурної свідомості та розумінню соціальних аспектів мови. Вивчення ономастики може допомогти учням збагатити свій словниковий запас та розуміння вживання слів у різних контекстах. Також, це може привернути увагу учнів до того, як ім'я або прізвище може впливати на сприйняття людей та їхнє ставлення одне до одного.

Уроки ономастики можуть також включати аспекти творчості, наприклад, створення власних псевдонімів чи дослідження історії власного імені, збір прізвищ жителів свого населеного пункту тощо. Це може заохочувати учнів виявляти творчий підхід до вивчення мови та розвивати їхні аналітичні навички.

В цілому вивчення ономастики у школі може розширити кругозір учнів, сприяти розвитку лінгвістичних та культурних компетенцій, та поглибити їх розуміння мови та її ролі у суспільстві.

Ономастика як розділ лінгвістики у школі не вивчається. Але з її елементами діти можуть познайомитися ще у початковій школі.

«Матеріал підручників для учнів початкових класів, середньої та старшої шкіл містить надзвичайно багато власних назв (антропонімів, топонімів). Формування ономастичних знань є важливою складовою в контексті виховання мовної особистості, її мовної здатності, мовотворчості, досконалого володіння мовними навичками і вміннями, сформованості у неї потреб пізнавати мовні явища.

Відомо, що у власних назвах знайшли відбиття різні сторони історії народу, їх творця – побут, заняття, виробництво, звичаї, світогляд, рослинний та тваринний світ тощо. У цьому відношенні власні назви служать учням допоміжними джерелами вивчення загальної історії народу. Особливо велике значення мають власні назви для вивчення лексичного багатства мови, оскільки в них нерідко «законсервовані» назви багатьох понять, предметів, які

давно вийшли з ужитку або в минулому не засвідчені пам'ятками письменства» [16].

Завдання з ономастики сприяють засвоєнню теорії таких розділів мовознавства як «Морфеміка» та «Словотвір», удосконаленню орфографічних умінь та навичок. Також є такі завдання для засвоєння матеріалу: виконання морфемного чи словотвірного аналізу слів – власних назв, а також утворення похідних прикметників від іменників власних назв тощо.

Проаналізуємо навчальні програми з української мови для учнів 5-6 класів НУШ, 7-9 та 10-11 класів, в яких висвітливо теми з ономастики:

✓ Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Заболотний О. В., Заболотний В. В. та ін.): у 5 класі окремих тем немає, але власні назви можна зустріти у темах написання запрошень, подяк, привітань тощо. У 6 класі – «Іменники загальні і власні», «Велика буква та лапки у власних назвах», «Написання й відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові».

✓ Модельна навчальна програма «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Заболотний О. В., Заболотний В. В. та ін.): У 7 класі – «Велика буква та лапки у власних назвах». У 8 класі окремих тем немає, але власні назви можна зустріти у темах написання різних видів листів. У 9 класі – «Велика буква у власних назвах», написання ділових документів тощо.

✓ Навчальна програма «Українська мова. 10-11 класи» для загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту): «Уживання великої літери», «Складні випадки написання прізвищ», «Складні випадки написання географічних назв», «Творення й відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові».

На уроках української мови вчителі-словесники можуть створювати *власні різноманітні вправи* для вивчення, закріплення, узагальнення та систематизації знань з ономастики, а саме про прізвиська. Це збагачує їх педагогічний досвід та розвиває їх креативне мислення (див. додаток А).

На уроках української мови вчитель може сприяти розвитку дитячої творчості.

Наведемо приклади *творчих завдань*, які можна використовувати на уроках ознайомлення із цією вторинною номінацією (див. додаток А).

Запропоновані нами завдання стимулюватимуть інтелектуальну активність, пошуково-дослідницьку діяльність учнів, сприятимуть розвитку їх логічного, критичного та образного мислення, допоможуть свідомому і глибокому оволодінню нормами сучасної української літературної мови, підвищать зацікавленість до вивчення рідної мови в цілому.

Також вчителі-словесники, збагачуючи свій педагогічний досвід, повинні вміти застосовувати на уроках української мови різноманітні *інтерактивні методи (технології) навчання*.

Сучасний стан шкільної освіти потребує безперервного удосконалення та пристосування до потреб сучасного світу. Існуюча модель освіти повинна бути більш гнучкою і відповідати вимогам суспільства і ринку праці.

Однією з ключових потреб у сучасній шкільній освіті є зміцнення акценту на розвиток критичного мислення та творчості учнів. Учні повинні вміти аналізувати інформацію, ставити запитання і доводити свою точку зору. У шкільній програмі можна впровадити нові методики навчання такі як проблемне та проєктне навчання, які сприяють активному навчанню та розвитку творчих навичок.

Інтерактивні технології навчання з української мови мають бути дуже ефективними в сучасних умовах. Вони дозволяють залучити учнів до навчання, зробити процес цікавим та захоплюючим, а також сприяти кращому засвоєнню матеріалу. Загалом, інтерактивні технології допомагають зробити процес навчання більш цікавим, ефективним та доступним для учнів у сучасному світі.

Наведемо приклади таких методів, які ми можемо застосовувати для вивчення прізвищ:

Сторітелінг – це мистецтво цікавої розповіді.

Застосування сторітелінгу в навчанні з української мови може сприяти кращому засвоєнню мовленнєвих навичок та розвитку уяви та творчого мислення учнів. Розповідь цікавої історії чи казки на українській мові може зацікавити учнів, допомагаючи їм не лише вивчити нові слова та вирази, а й заглибитися в атмосферу мовного середовища. Вигадані персонажі та захоплюючий сюжет можуть зробити процес навчання захоплюючим та підвищити мотивацію до вивчення мови.

Крім того, сторітелінг може сприяти розвитку мовленнєвої компетенції учнів, адже вони отримують можливість розповісти власні історії, використовуючи вивчені мовні структури та вирази. Це сприяє покращенню навичок усного мовлення та розвитку творчого мислення.

Позитивний ефект: Такі розповіді допомагають розрядити навчальну атмосферу, дати перепочити перед новою порцією інформації. Діти вчаться з думкою про те, що наука — ближча, ніж здається. Казки (історії) на уроках української мови, які може розповідати вчитель, або учні можуть самі скласти, називаються *лінгвістичними* (див. додаток А).

Коли діти складають власні історії, то вони краще знайомляться із теоретичним матеріалом, розвивають творчу уяву та фантазію, виховується любов до рідної мови. Такі історії доречно скласти на етапі вивчення нового матеріалу.

Застосування сторітелінгу також може сприяти поглибленню розуміння української культури, традицій та цінностей серед учнів. Історії та казки відображають унікальний дух нації та стимулюють інтерес до вивчення рідної мови.

Отже, сторітелінг - це важливий елемент навчання з української мови, який сприяє розвитку мовленнєвих, творчих та культурних навичок учнів.

Використання цього методу допомагає зробити процес навчання цікавішим та ефективнішим, сприяючи вдосконаленню мовних здібностей учнів.

На уроках української мови доцільно залучати учнів до **дослідницької діяльності**, під час якої відбувається ознайомлення з основними етапами наукового дослідження – такими як спостереження та експеримент.

Дослідницька діяльність на уроках української мови може стати ефективним методом стимулювання інтелектуального розвитку учнів та покращення їхніх мовленнєвих навичок. Використання дослідницьких завдань на уроках української мови дозволяє учням активно залучатися до процесу навчання, розвивати критичне мислення та дослідницькі навички.

Учні можуть проводити лексикографічні дослідження, складати власні словники (наприклад, про прізвиська свого населеного пункту). Це допомагає їм глибше зрозуміти та вивчити лексичний склад української мови, вдосконалювати вокабуляр та розуміння значень слів.

Дослідницька діяльність на уроках української мови сприяє не лише активізації навчального процесу, але й розвитку креативності та самостійності учнів. Вона допомагає створити сприятливу атмосферу для власного відкриття та відповідальності за власне навчання.

Такий підхід до уроків української мови сприяє формуванню критичного мислення учнів, сприяє розвитку аналітичних навичок та дозволяє їм виявити свій потенціал у сфері мовленнєвого мистецтва. Дослідження на уроках української мови може стати стимулом для вивчення мови та підвищення інтересу до неї серед учнів.

Дослідницька діяльність учнів на уроці передбачає:

- ✓ дослідницький підхід до введення понять;
- ✓ проведення лінгвістичних спостережень;
- ✓ виконання вправ на дослідження (див. додаток А).

За дослідницького підходу вчитель не дає нову для учнів інформацію в готовому вигляді, а підводить учнів до усвідомлення поняття за допомогою навчально-пізнавальної діяльності. Всі ці вправи розвивають критичне та логічне мислення, самостійність та спостережливість. Доречно їх використовувати на уроках засвоєння нових знань, умінь та навичок.

Досить цікавою формою роботи для учнів – це *ведення власного блогу* на конкретну тематику. Учні можуть створити у таких соціальних мережах як Instagram чи Facebook сторінку (профіль) українських прізвищ.

Суть такої ідеї – попросити учнів створити Instagram- чи Facebook-сторінку (групу) прізвищ. У шапці профілю висвітлити його представлення, найголовніші факти про прізвища, встановити головну світліну та креативити у самих дописах та сторіз. Можна створювати хештеги або кришмітки (так українською називають хештеги). Таким чином вчитель пов'язує сучасне телефонне середовище учнів з корисними знаннями. А це, у свою чергу, збільшує зацікавленість дітей у завданні в кілька разів (див. додаток А).

Ось декілька кроків, які можуть бути корисними:

1. Визначте тему блогу: важливо обрати тему, яка цікавить та в якій Ви орієнтуєтесь. Наприклад, про прізвища (їх виникнення, типи тощо).

2. Вибір платформи: оберіть платформу для свого блогу. Серед популярних варіантів – WordPress, Blogger, Medium, Wix тощо. Кожна платформа має свої переваги та недоліки. Але, найчастіше, використовують такі соціальні мережі як Instagram та Facebook, мають власні сторінки у Tik Tok.

3. Створіть вміст: розробіть план контенту для свого блогу. Це можуть бути пости, інтерв'ю, відео, фотографії або інформаційні матеріали.

4. Продумайте дизайн: оберіть дизайн свого блогу, щоб він був привабливим та зручним для читачів. Додайте логотип, кольорову схему та ілюстрації.

5. Підтримуйте активність: регулярно публікуйте свій контент, взаємодійте з читачами через коментарі та соцмережі. Це допоможе залучити нову аудиторію та зберегти існуючих читачів.

6. Просування блогу: розробіть стратегію просування вашого блогу. Використовуйте SEO, соцмережі, гостьові пости та інші методи для залучення аудиторії.

7. Аналізуйте результати: відстежуйте показники успішності вашого блогу, такі як кількість відвідувачів, коментарі, підписники тощо. Це допоможе вам зрозуміти, що працює, а що – ні, та вносити відповідні зміни.

Створення та ведення власного блогу може бути захоплюючим та творчим процесом. Він дозволяє виразити себе, побудувати спільноту однодумців та навчитися новому. Сучасні діти потребують сучасних підходів вивчення тої чи тої теми. Ось саме такого виду завдання допоможуть учням розвивати свої мовні та технологічні навички.

Цікавим для дітей буде **перегляд відеороликів та відеоуроків** про прізвиська. Це чудовий спосіб покращити свої навички мовлення, розуміння та вивчення української мови. Існує багато ресурсів, які пропонують відеоуроки для початківців та користувачів, які бажають вдосконалити свої ЗУН. Ось кілька ресурсів, які можуть бути корисними:

1. YouTube: це відмінне місце для пошуку відеоуроків з української мови. Є канали, які спеціалізуються саме на вивченні мови, а також відео з уроками граматики, вимови та лексики.

2. Освітні платформи: кілька освітніх платформ, таких як Coursera, Udemu, або BBC Languages, також пропонують курси та відеоматеріали з української мови.

3. Сайти з відеоуроками: існують спеціалізовані сайти, які пропонують відеоуроки з української мови для різних рівнів. Наприклад, «Українська онлайн» або «Сучасний український».

4. Пошук онлайн-ресурсів: можна використовувати пошукові системи для пошуку конкретних відеоуроків та відеороликів з української мови.

Потрібно просто ввести ключові слова, такі як «прізвиська відеоуроки», і переглянути доступні варіанти.

5. Активна участь: під час перегляду відеоуроків з української мови спробуйте активно взаємодіяти з матеріалом. Робіть записи, використовуйте нові слова у реченнях.

6. Постійна практика: постійно практикуйте українську мову, спілкуючись з носіями мови (якщо говорити про прізвиська, то спілкуватися саме з місцевими жителями досліджуваного населеного пункту) або використовуючи її у повсякденному житті. Це допоможе закріпити вивчені знання та покращити навички.

Наприклад, можна переглянути мультфільм «Добрі манери. Прізвиська» (див. додаток А). У школі добрих манер навчається Гномик. А найвідоміший та наймудріший учитель Чарівник весело і просто пояснює нові правила. І одне із них – про прізвиська, а саме про шкільні прізвиська.

Також пропонуємо переглянути відеоролик «Прізвиська, які стали назвами» (див. додаток А), з якого ми можемо дізнатися, що прізвиська є надзвичайним та унікальним елементом культури України, державної ментальності. Прізвисько давало можливість охарактеризувати основні риси носія. На Запорізькій Січі такий механізм ідентифікації був прийнятим та, навіть, узаконеним. Такий же механізм нині поширений в бойових частинах наших Збройних Сил України, де військові мають власні «позивні». Також він став основою назв племен чи народностей, які були сусідами українців і яким ми дали прізвиська, які стали назвами: «цигани», «німці», «жиди».

На уроках української мови та літератури проходить підготовка учнів 11-х класів до ЗНО (Зовнішнього Незалежного Оцінювання) або НМТ (Національного мультипредметного тесту). І там можуть бути завдання про псевдоніми письменників. Тому ми рекомендуємо переглянути відеоурок ««Прізвиська» або перифрази про письменників для ЗНО з української літератури» (див. додаток А). Авторка відео чудово поєднує теорію з

практикою. Доступно пояснює матеріал та надає практичні завдання для його закріплення.

Цифрові технології розвивають учнів, а перегляд різноманітних відеоматеріалів розширює їх кругозір та сприяє покращенню засвоєння отриманих знань.

Використання *методу проєктів* на уроках української мови дозволяє активізувати пізнавальні інтереси учнів, розвиває критичне та логічне мислення, творчі здібності, а також уміння застосування знань на практиці. Запровадження цього методу корисне та важливе на уроках у середніх та старших класах. Коли учні виконують проєктну роботу, вони міркують, дискутують, сперечаються. Діти самостійно відшуковують необхідну їм інформацію. Учні 5-7 класів можуть створювати презентації з додаванням тексту, картинок, відеоматеріалів. Так вони здійснюють підготовку до виконання «серйозних» проєктів у майбутньому. Учням 10-11 класів необхідно вже виконувати проєкти, які більш наближені до життєвих ситуацій, щоб школярі могли себе випробувати в певній ситуації або професії.

Досить часто цей метод вчителі-словесники застосовують для ефективної систематизації та узагальнення знань учнів з певної теми (чи розділу). Наведемо приклади своїх завдань, які можна дати учням для закріплення знань про прізвиська.

Весь клас (краще взяти учнів 9-11 класів) потрібно поділити на кілька груп. Кожній з них роздати конкретне завдання, яке вони повинні виконати приблизно за два тижні. Підготувати доповідь у формі розповіді, презентації, відео тощо (див. додаток А).

Після виступу учнів обов'язково потрібно обговорити «плюси» та «мінуси» виконаних робіт, провести рефлексію.

Необхідно також наголосити, що використання методу проєктів потребує від вчителя додаткової підготовки, організаційних зусиль та

контролю з боку педагога. Важливо також враховувати індивідуальні особливості учнів та підбирати завдання, які відповідатимуть їхнім потребам та рівню знань. Якщо вчитель буде творчо підходити до проведення проєктної діяльності серед учнів, буде враховувати всі вимоги, створюватиме певні ситуації, то результатом буде краще розуміння вивченої теми.

У цілому метод проєктів на уроках української мови може бути чудовим інструментом для стимулювання навчального процесу, розвитку мовних навичок та творчого потенціалу учнів, а також сприяти поглибленню їхнього інтересу до української мови.

Досить цікавою технологією є *метод «Шести капелюхів» Едварда де Бона*. У її основі лежить ідея паралельного мислення. Традиційне мислення ґрунтоване на полеміці, дискусії і зіткненні думок. Проте при такому підході часто виграє не краще рішення, а то, яке успішніше просувалося в дискусії. *Паралельне мислення* – це мислення конструктивне, при якому різні точки зору і підходи не стикаються, а співіснують. *Метод шести капелюхів* – це простий і практичний спосіб здолати подібні труднощі за допомогою розділення процесу мислення на шість різних режимів, кожен з яких представлений капелюхом свого кольору. У повнокольоровому друці кольорові шляпки прокатуються по черзі, накладаючись один на одного, і на виході ми отримуємо кольорову картинку. Метод шести капелюхів пропонує зробити те ж саме відносно нашого мислення. У кінці роботи усі ці аспекти будуть зібрані разом і ми отримаємо «повнокольорове мислення» [13].

Розділення думок за кольорами капелюхів допомагає уникнути змішування позицій і поглядів.

- 1. Білий капелюх** – фокусується на фактах та об'єктивних даних. Використовується для отримання інформації та її визначення.
- 2. Зелена капелюх** – це символ творчості та новаторства. Спонукає до генерації ідей та альтернативних рішень.

3. Жовтий капелюх – допомагає думати про позитивні сторони та переваги певної ситуації. Сприймається як «капелюх оптимізму».

4. Синій капелюх – відповідає за керівництво та процес управління думками. Рефлексивний підхід до аналізу інформації.

5. Червоний капелюх – стосується емоцій та почуттів. Дозволяє висловлювати свої враження та емоції щодо розглянутої ситуації.

6. Чорний капелюх – концентрує увагу на негативних аспектах та ризиках. Сприяє аналізу та виявленню можливих недоліків (див. додаток А).

Техніку де Боно можна використовувати на будь-якому рівні складності. Можна обговорювати і переключати мислення, висловлювати власну думку. Ця методика вимагає фокусування на різних аспектах, розвиває уважність. Ця методика допомагає учням дивитися на проблему з різних ракурсів, розширює кругозір та сприяє знаходженню більш повних та збалансованих рішень. Використання кожного «капелюха» дозволяє уникнути узагальнень та однобокого мислення.

Ігрові технології є унікальною формою навчання, яка дозволяє зробити уроки більш цікавими та пізнавальними, роботу учнів виводить на творчо-пошуковий рівень. Завдяки дидактичним іграм діти краще запам'ятовують, повторюють, закріплюють та засвоюють отриману інформацію, вони активізують всі психічні процеси та функції учнів. Вивчений матеріал через практику, вносить різноманітність та інтерес у освітній процес.

Ігрові технології на уроках української мови можуть бути дуже корисними для залучення учнів до навчання. Ігрові елементи можуть зробити процес вивчення мови більш цікавим, захоплюючим і ефективним. Одним із способів застосування ігрових технологій на уроках є використання мобільних додатків або онлайн ігор, спеціально розроблених для покращення лексичного запасу, правопису, граматики та інших аспектів мови.

Наприклад, словесні гравці з можливістю відшукати правильний напис слів, конструктори речень, кросворди чи пазли, що вимагають знань мови. Ці

ігри можуть допомогти учням навчитися нових слів, правильно будувати речення та використовувати граматичні конструкції (див. додаток А).

Крім того, ігрові технології можуть бути використані для виклику та розвитку творчого мислення учнів. Наприклад, створення власних оповідань чи віршів у формі гри, де кожен крок або вибір впливає на подальший хід подій, може стимулювати уяву та розвивати літературні здібності.

Додатково, можна використовувати ігрові платформи, які пропонують інтерактивні завдання на основі віртуальних ігор. Такі платформи можуть стимулювати змагання між учнями або навіть між класами, що підвищує зацікавленість та мотивацію до навчання мови.

Необхідно також пам'ятати про важливість балансу між використанням технологій та традиційними методиками навчання. Важливо, щоб ігрові елементи не замінили, а доповнили процес вивчення української мови, сприяючи кращому засвоєнню матеріалу та підвищенню мотивації учнів.

Застосування дидактичних ігор на уроці робить його легшим, цікавішим, створює у дітей бадьорий робочий настрій. Захопившись грою, залучаються навіть найпасивніші учні. Вчителі завдяки можуть також виявити знання дітей та вміння ними користуватися.

Досить часто можна побачити, що вчителі користуються *онлайн-сервісами*, які дозволяють створювати інтерактивні дидактичні вправи для дітей. Одним із них є такий сервіс як *LearningApps.org*. Завдяки ньому учні можуть перевірити та закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу. Цей сервіс також дозволяє розміщувати інтерактивні вправи на сторінки сайтів або блогів учителів та учнів (див. додаток А).

Такий підхід дає можливість диференціювати завдання. Вправи із цього сервісу можна використовувати для «перевернутого» навчання (задавати

домашнє завдання за рівнями навчальних досягнень учнів), проєктної діяльності тощо.

Також є ще один навчальний застосунок, який допомагає вчителям створювати інтерактивні вправи, що створюються за допомогою шаблонів. Це – **Wordwall**. Він дає можливість, на відміну від попереднього сервісу, роздрукувати створені версії вправ або завантажити їх у форматі PDF (див. додаток А).

Завдяки застосунку Wordwall учні мають можливість виконати завдання, перевірити правильність виконання, виправити свої помилки. Цей сервіс підвищує інтерес до предмета, з'ясувати прогалини та зосередитись на їх корекції.

Досить модним є створення так званих «**хмар слів**». Це є новим інструментом вчителів Нової української школи. Хмара слів – це візуальне відтворення списку слів, фраз на єдиному спільному зображенні. Створювати такі для дітей «чудеса» допомагає сервіс **WordArt**. Це онлайн-генератор, який допомагає створювати різноманітні та унікальні хмари слів.

Ця програма допомагає весело пограти з «хмарами слів» (див. додаток А), експериментувати з безліччю їх варіантів, демонструвати свої роботи у класі, закріплювати вивчені терміни та поняття через їх візуалізацію.

«Зміст підготовки майбутніх учителів української мови та літератури до організації лінгвокраєзнавчої роботи з ономастики визначається як варіативна частина до інваріантної загальнопедагогічної, культурологічної та ін., зазначеної в «Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття)» та в Законі України «Про позашкільну освіту».

Теоретична підготовка майбутніх учителів української мови та літератури у контексті лінгводидактики та лінгвокраєзнавства потребує відповідних знань.

На основі вищезазначеного можемо стверджувати, що формування ономастичних знань учнів є важливою складовою у системі лінгводидактичної підготовки майбутніх фахівців та проведенні лінгвокраєзнавчої роботи. Вивчення ономастики дозволить сформувати у майбутніх учителів-словесників власну мотивацію до використання організаційних форм ономастичної роботи в майбутній педагогічній діяльності за рахунок усвідомлення гуманістичної, особистісно-орієнтованої, соціально-педагогічної та психологічної ролі ономастичних знань у вихованні національно-мовної особистості; допоможе залучити майбутніх учителів національно-культурних традицій рідного краю з урахуванням системи загальнолюдських цінностей та української культури, поглиблювати й систематизувати знання майбутніх учителів про досвід і здобутки попередніх поколінь українців.

Водночас у подальших дослідженнях необхідно виокремити та охарактеризувати сучасні форми та методи вивчення ономастики майбутніми вчителями української та літератури» [16].

Висновки до першого розділу

Отже, у першому розділі нашої роботи ми розкрили поняття «прізвисько як вторинну номінацію». **Прізвисько, вуличне прізвище, кличка** – вид антропоніма, неофіційне особове іменування, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу (П. П. Чучка).

Ми розкрили поняття «ономастика як лінгвістична наука» та коротко охарактеризували її основні розділи. **Ономастика** – розділ мовознавства, що вивчає власні назви (оніми), їхню будову, системну організацію, функціонування і походження. За напрямками дослідження ономастику прийнято розділяти на *теоретичну, описову, історичну, прикладну* та ономастику *поетичну*, а за об'єктом дослідження – на *антропоніміку*,

топоніміку, космоніміку, теоніміку, зооніміку, ергоніміку, хрононіміку, хрематоніміку і т. ін. А також описали завдання та розвиток української ономастики.

Розглянули також поняття «антропоніміка». **Антропоніміка** – це наука, яка вивчає особисті імена, їх походження, значення та використання в різних культурах. Коротко описали історичні аспекти розвитку української антропоніміки.

Охарактеризували історію вивчення прізвищ. Історія дослідження прізвищ в Україні є складною та різноманітною, включаючи як наукові аспекти, так і практичні застосування для сучасного суспільства. Ці дослідження грають важливу роль у вивченні та збереженні української культурної спадщини, а також у підтримці інтересу до вивчення власної родинної історії та спадщини і збагачення культурної та мовної освіти.

Дослідили мотивувальну базу прізвищ. Прізвища поділені на групи за такими ознаками: 1) за територіальним походженням носія прізвища; 2) за видом діяльності та захопленнями; 3) за зовнішніми ознаками; 4) прізвища, що відображають випадок чи незвичайну подію в житті людини; 5) за мовленнєвими звичками та особливостями мовлення; 6) за рисами характеру та поведінки; 7) за стосунком до мистецтва; 8) прізвища, утворені від власних імен та прізвищ).

Розглянули функціональне навантаження прізвищ. Під час дослідження нашої теми ми дійшли висновку, що функціональне навантаження прізвищ дуже різноманітне і залежить від контексту та взаємин між людьми. Вони можуть бути важливим елементом культури та спілкування, що різноманітним чином відображають унікальні аспекти наших взаємин.

На основі зібраних матеріалів ми виділили чотири основних принципи вторинної номінації – «Людина і суспільство», «Людина і навколишній світ»,

«Людина як така», «Відіменний принцип найменування». Більшість з них має ще й свої підгрупи.

Також розкрили методикау вивчення ономастики в школі та її значення для учнів. Вивчення її у школі може розширити кругозір учнів, сприяти розвитку лінгвістичних та культурних компетенцій, та поглибити їх розуміння мови та її ролі у суспільстві. Ономастика як розділ лінгвістики у школі не вивчається. Але з її елементами діти можуть познайомитися ще у початковій школі. За весь період навчання розглядаються такі теми як «Іменники загальні і власні», «Велика буква та лапки у власних назвах», «Написання й відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові», «Уживання великої літери», «Складні випадки написання прізвищ», «Складні випадки написання географічних назв».

Описали використання на уроках української мови таких сучасних освітніх технологій як сторітелінг, ведення власного блогу, перегляд відеороликів та відеоуроків, метод проєктів, метод «Шести капелюхів» Едварда де Боно, ігрові технології, користування онлайн-сервісами.

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

ПРІЗВИСЬК СЕЛА КОПІВКА ГАЙСИНСЬКОГО РАЙОНУ

2.1. Проблеми класифікації неофіційних антропонімів

Коли мова йде про класифікацію неофіційних антропонімів, є декілька потенційних проблем, з якими можуть зіткнутися дослідники та лінгвісти. Вони можуть виникати з різних причин, таких як культурні відмінності, історичні зміни та відсутність чітких критеріїв. Ось кілька можливих проблем, які можуть виникнути при класифікації прізвищ:

1. Культурні відмінності: У різних культурах можуть існувати відмінності в традиціях створення та використання прізвищ. Наприклад, деякі культури можуть мати систему перейменування після весілля або інших життєвих подій, що ускладнює класифікацію прізвищ.

2. Історичні зміни: Прізвища можуть змінюватися в залежності від історичних подій, таких як імперіалізм, міграція, війни тощо. Це може призвести до того, що одне й те ж прізвище може мати різні форми в різних регіонах або в різні історичні періоди.

3. Відсутність чітких критеріїв: У багатьох випадках немає чітких критеріїв для класифікації прізвищ. Це може призвести до суб'єктивності та різних тлумачень при класифікації прізвищ.

Класифікація прізвищ може бути складною задачею через ці проблеми, але застосування методів класифікації даних та аналізу може допомогти вирішити ці проблеми та забезпечити більш точну класифікацію прізвищ.

Проблеми класифікації прізвищ можуть включати в себе також такі аспекти, як велика кількість варіантів написання, а також зміни прізвищ у зв'язку з подіями у житті людини. Розглянемо ще кілька ключових проблем:

1. Різноманіття написання: Одне й те ж прізвище може мати багато різних варіантів написання через фонетичні й орфографічні відмінності мов.

2. Зміни прізвицьк: Прізвиська можуть змінюватися у зв'язку з подіями у житті людини, такими як шлюб, розлучення чи імміграція. Також, історичні та політичні події можуть призвести до зміни прізвищ у певному регіоні чи серед певної групи людей.

3. Дублювання прізвицьк: Дуже часто можуть бути прізвиська, які збігаються або мають подібне написання. Це ускладнює процес класифікації та вимагає використання додаткових джерел для визначення правильних класифікацій.

4. Суб'єктивність: Оскільки неофіційні антропоніми не мають стандартизованого статусу, їх класифікація може бути суб'єктивною. Одна й та ж назва може тлумачитися по-різному різними дослідниками, що ускладнює процес класифікації.

5. Зміна з часом: Неофіційні антропоніми можуть зазнавати змін з часом, що робить їх класифікацію складною. Наприклад, певні антропоніми можуть втрачати свою популярність або змінюватися в написанні, що може вплинути на їхню класифікацію.

6. Міжмовна різноманітність: Оскільки неофіційні антропоніми можуть виникати в різних мовах та культурах, їх класифікація може бути ускладненою через різноманітність мовних та культурних особливостей.

7. Відсутність стандартів: Часто не існує чітких стандартів для класифікації неофіційних антропонімів, що ускладнює процес дослідження та аналізу.

Щоб подолати ці проблеми, дослідники можуть розвивати об'єктивні критерії класифікації, дбати про врахування змін в часі, враховувати міжмовні та міжкультурні аспекти, а також співпрацювати з іншими фахівцями для отримання різноманітних поглядів та підходів.

Розв'язання цих проблем також вимагає використання комп'ютерних алгоритмів для автоматичної обробки тексту, аналізу мови та врахування культурних відмінностей. Важливо мати доступ до широкого спектру джерел, щоб врахувати різноманітність написання та інших факторів, які впливають на класифікацію прізвищ.

2.2. Семантико-мотиваційна характеристика прізвищ села Копіївка

На сьогодні остаточної класифікації прізвищ немає через проблеми, які наведені вище. Однак науковці, враховуючи їх, виокремлюють серед прізвищ:

- ✓ індивідуальні;
- ✓ родичівські;
- ✓ сімейно-родові;
- ✓ колективні.

Розглянемо цю класифікацію, характеризуючи прізвища власне мешканців села Копіївка:

1. Індивідуальні прізвища – це прізвища, дані носіям за їхніми індивідуальними особистими рисами (зовнішніми чи внутрішніми), або внаслідок якихось асоціацій чи подій.

Індивідуальні прізвища часто мають особистий, унікальний характер і можуть відображати якісь конкретні риси особистості, звички чи здібності людини. Ці прізвища можуть бути позначкою поваги, дружби або навіть гумору.

У різних культурах поширені використання індивідуальних прізвищ, які вказують на особливості людини. Іноді індивідуальні прізвища виникають на підґрунті конкретних подій чи вчинків. Також у них можуть бути відображені особисті якості людини.

Індивідуальні прізвиська можуть бути використані як позначка поваги або близькості. Вони додають кольору та особистості у взаємозв'язках між людьми, підкреслюючи унікальність кожної особистості та показуючи взаємну теплоту та повагу.

Дослідники стверджують, що цей вид прізвищ виконують дві важливі функції: диференціюють та характеризують. Тому їх поділили на дві групи:

✓ *Перша група – нейтральні* – прізвиська лише ідентифікують носія, виокремлюючи його серед односельців, і таким чином виконують денотативну та диференційну функції: *Морозенко* – чоловік, який боїться морозів взимку; *Смичка* – чоловік, який, коли хвилюється, смикає плечима; *Капітан* – мріяв стати капітаном та керувати військом; *Сміхотун* – чоловік, який завжди жартував так, щоб оточуючі посміхалися, а також сам любив сміятися зі всього, що чув та бачив; *Тік-токер Вася* – чоловік, який знімає відео та прямі трансляції у мережі «Тік Ток»; *Дядько Катерина* – жінка, яка своїм голосом та манерами поведінки схожа на чоловіка, *Джампей* – чоловік, що має автомобіль «Сітроен Джампі», *Мікадо* – носій, в якого улюблене вино – це «Мікадо», *Орхідея* (жінка має багато орхідей вдома).

✓ *Друга група – експресивно насичені та емоційно забавлені, здебільшого негативно*: *Туман* – у чоловіка, який інколи випивав, було все «як в тумані»; *Сарафанне радіо* – жінка, яка розносить миттєво чутки у селі; *Крокодилиця* – трішки агресивна жінка; *Півень* – був у дитинстві забіякою; *Клоун* – завжди «вмикає дурника», несерйозний чоловік; *Больний* – прикидається хворим; *Дика* – жінка, яка, практично, не виходить з дому; *Ходяча Пошта* – розносить плітки; *Партейний* – чоловік, який колись повністю підтримував політику Комуністичної партії за часів СРСР; *Чорт* – злий чоловік.

Індивідуальні прізвиська також класифікуються за лексичною базою, адже в їх основі різні класи лексичних одиниць, зокрема як і власні, так і загальні назви. Цей тип прізвищ поділяють на *відантропонімні та відапелятивні*.

а) Відантропонімні індивідуальні прізвиська мотивовані як прізвищами й особовими іменами носіїв, так і прізвищами чи іменами історичних осіб, спортсменів, музикантів, акторів, героїв кіно- та мультфільмів, назвами казкових персонажів тощо.

➤ **Прізвиська, що походять від прізвища носія.**

Першу групу прізвиськ можна поділити на кілька підгруп.

1) Прізвиська, утворені способом усічення частини прізвища. Прізвиськом стає окрема морфема прізвища (корінь, суфікс, префікс). А частину таких антропонімів, яка по суті є первісною (твірною) основою прізвища, дослідник В. Чабаненко вважає онімами, що утворились способом регресивної номінації: *Чуб* (< Чубенко), *Доля* (< Долиха), *Ромашка* (< Ромашкін), *Коваль* (< Ковальчук), *Голова* (< Головченко), *Атаман* (< Атаманчук), *Качан* (< Качаненко), *Зуб* (< Зубенко), *Мохра* (< Мохренко), *Голуб* (< Голубенко), *Мухамед* (< Мухаметов), *Мейсер* (< Мейсеренко), *Прапор* (< Прапоренко), *Хрома* (< Хромалюк), *Варлан* (< Варланенко), *Кадаван* (< Кадаваненко), *Кунта* (< Кунтар), *Лета* (< Литовченко), *Саймон* (< Саймонець).

2) Прізвиська, утворені суфіксальним або усічено-суфіксальним способом: *Петрусь* (< Петренко), *Бараниха* (< Баран), *Климиха* (< Климченко), *Сметанка* (< Сметанюк), *Трубка* (< Трубенко), *Миклухо-Маклай* (< Макланов), *Рибачкова* (< Рибаченко), *Дудка* (< Дударенко), *Ласичиха* (< Ласка), *Гулиха* (< Гуля), *Кодиха* (< Кодченко), *Холодиха* (< Холод), *Гарсіян* (< Гарсенко), *Боришик* (< Борисенко), *Бусулай* (< Бусаєвич), *Сірко* (< Сірук), *Флінтючка* (< Флентюк).

3) Прізвиська, утворені префіксальним способом: *Заклимиха* (< Клименко), *Бздунь* (< Дунь).

4) Прізвиська, які утворені способом перекручування прізвищ або різних асоціацій (синонімічні, антонімічні та родовидові відношення) та фонетичних асоціацій: *Тур* (< Бик), *Баклажан* (< Бажан), *Риба-Карась* (< Рибаченко), *Холодець* (< Холоденко), *Гарік* (< Міщенко), *Глорія* (< Горенко).

Прізвиська, похідні від особових імен.

В утворенні прізвиस्क виступають оригінальні варіанти імен, що виокремлюють лише одну особу із мешканців села, що часто мають однакові офіційні імена: *Сірбожка* (< Сергій), *Танчик* (< Таня), *Танєвка* (< Таня), *Леська* (< Леся), *Женьшень* (< Женя, Євген), *Домчин* (< Домка), *Мотя* (прізвисько від імені матері Мотря), *Іванчик* (< Іван), *Маркович* (< Марк), *Гога* (< Жора, Георгій), *Тодорка* (< Тодора).

➤ ***Прізвиська, утворені від прізвищ чи імен відомих осіб, літературних та казкових героїв.***

Частина цих онімів виникла внаслідок асоціативних зв'язків з офіційним іменуванням, а частина – як асоціації з найхарактернішими рисами відомих осіб: *Софі Лорен* (усічення від імені «Софія»), *Шумахер* (любить швидкість), *Борман* (носій суворий), *Плюшкін* (все, що цікаве бачить, несе додому, думає, що «у господарстві все знадобиться»), *Мері Поппінс* (вчителька англійської мови), *Мао Цзедун* (цікавиться політикою), *Мумі-троль* (схожий на цього героя книги), *Чавела* (слухає мексиканську музику, прізвисько – від мексиканської співачки Чавели Варгас).

➤ ***Прізвиська, утворені від топонімів.***

Остання група – це прізвиська, які утворені від топонімів. Наприклад, прізвисько *Одеса* утворене від однойменного топоніма, бо носій цього прізвиська родом з Одеси, який переїхав до села багато років тому; *Голубий Дунай* утворене від однойменного топоніма, бо носій цього прізвиська родом з містечка біля Дунаю, а Голубий, тому що, за розповідями жителя села, в дитинстві ця річка завжди видавалася йому чисто голубого (блакитного) кольору.

б) *Відапелятивні прізвиська.* В їх основі часто лежить лексика зі зневажливим відтінком, рідше – з позитивно-оцінним значенням. Цей тип індивідуальних прізвиस्क також поділяється на підгрупи:

➤ Численна група прізвиस्क, які вказують на професію, рід занять: *Батюшка* (чоловік, який є місцевим священником), *Доктор* (працював на

фермі ветеринаром), *Докторша* (місцева фельдшерка), *Голова* (староста села), *Фермер* (чоловік є фермером), *Таксіст* (водій таксі), *Поштарка* (працює на пошті), *Крановицик* (чоловік працював на підйомному крані), *Доярка* (жінка працює на фермі дояркою), *Бугай* (чоловік, який спарює корів, обираючи для цього свого бика), *Колій* (чоловік, який заколює свиней у селі), *Лісник* (носій був головним лісником районного лісництва), *Рая Молоко* (жінка, яка збирає в селі молоко у людей), *Королева цвинтаря* (жінка, яка відповідає за порядок на цвинтарі), *Кондор* (військовослужбовець), *Повариха* (кухарка у шкільній їдальні), *Підводник* (в армії керував підводним човном).

➤ Менш численна група прізвиськ, в основах яких відтворені етноніми та назви об'єктів чи місць проживання: *Кацапка* (жінка, яка родом з росії); *Білоруска* (жінка, яка родом з Білорусії), *Левадянський* (чоловік, який живе у частині села, яка називається Левади), *Татарик* (чоловік, який родом з Криму).

➤ Найчисленніша третя група прізвиськ, які мають в основі апелятив за позначення назв фауни, флори, предметів побуту, частин тіла людини, абстрактних понять тощо: *Швабра* (висока жінка), *Баняк* (чоловік має великі розміри голови), *Огірок і помідор* (два брати, розміри яких нагадують цих два овочі: високий та худий, низенький та товстий), *Мавпа* (жінка, риси обличчя якої нагадують цю тварину), *Півень* (був у дитинстві забіякою), *Жаба-гадюка* (жінка, яка постійно ходить набурмоченою як жаба та «кидається» на людей як змія), *Їжак* (зачіска була у чоловіка як голки у їжака), *Гиндик* (чоловік, який любив розводити індиків), *Комарик* (гуде як комар, коли сердиться), *Крокодилиця* (жінка, в якої гострі зуби), *Кобчиха* (має хороший зір), *Пуфік* (носій носить м'який на дотик одяг), *Горобець* (носій маленький ростом), *Кабак* (хороший господар), *Комета* (носій швидко бігає), *Жук* (хитрий чоловік), *Крім* (носій має погіршений зір).

Індивідуальні прізвиська також класифікуються за мотивами номінації. Мотиви можуть залишатися прозорими й актуальними, а можуть бути незрозумілими.

➤ **Прізвиська, що вказують на ознаку носія.**

Найчисленнішою групою прізвицьк є ті, що вказують на ознаки носія:

а) перша підгрупа – прізвиська, що вказують на зовнішні ознаки людини:

Циган (носій схожий на цигана за зовнішністю), *Кривий* (носій ходить, зігнувшись), *Рижий* (рудоволосий чоловік), *Баняк* (носій має велику голову), *Малий* (низький чоловік), *Бараболет* (у чоловіка ніс схожий на картоплю (бараболю), *Магулка* (дівчина має великі накачені губи), *Балабуха* (кремезний чоловік), *Милий* (завжди приємне обличчя), *Красноголовець* (чоловік, в якого щоліта засмагла лисина).

б) друга підгрупа – прізвиська, що розкривають внутрішні ознаки осіб:

Педагог (носій постійно всіх повчає), *Змія* (недобра жінка), *Баламут* (носій багато розмовляє), *Порадок* (носій любить чистоту, охайний).

в) третя підгрупа – звички носіїв: *Трубочка* (носій складає губи трубочкою), *Баяністка* (жінка грає на баяні), *Музикант* (грає на гітарі на всі свята), *Печеня* (їсть печеню), *Смажениха* (жінка любить їсти все смажене),

Смичка (чоловік постійно смикає плечима), *Голубий* (носить синій спортивний костюм), *Шкварка* (завжди їсть шкварки на вечерю), *Босий* (чоловік у весняні та літні ранки ходить босим по траві), *Чобіт* (носій носить постійно чоботи), *Кожух* (носить один і той самий кожух протягом 30 років), *Кашкет* (постійно ходить у кашкеті), *Карета* (носій постійно їздить на «підводі», яку називає «каретою»).

➤ **Прізвиська, що виникають за особливостями мовлення носіїв.**

Причиною появи таких прізвицьк може бути:

а) неправильна вимова слів: *Ваєла* (чоловік не може вимовити звук [р], вимовляючи неправильно своє ім'я Валера), *Кагасик* (хлопець не вимовляє звук [р], у шкільні роки не зміг вимовити слово *карасик*, тому однокласники почали його так називати);

б) часте повторення одного і того самого ж слова чи вигуків у розмові:

Йоко (іздячи на підводі з кіньми, постійно вигукує «Йо-йо»), *Нукалка* (дівчина, яка у розмові використовує слово-паразит «ну»).

в) *Німий* (хлопець, який з народження не розмовляє).

➤ ***Оказіональні прізвиська.***

Такі прізвиська виникли внаслідок якоїсь незвичайної ситуації, але закріпилися за носієм на все життя: *Бутель* (колись вкрав кілька бутлів вина з погребя односельчанина), *Квасоля* (у дитинстві носій заправив собі у ніс квасолю), *Козут* (у дитинстві постійно бився з півнями), *Батарей* (чоловік, який після Другої світової війни повернувся додому «контуженим» і постійно вигукує «Батарей, вогонь»), *Капітан* (в дитинстві грався у капітана міліції і таки через декілька років став капітаном поліції).

➤ ***Прізвиська, що відтворюють реальний стан речей.***

Це ті прізвиська, мотивом номінації яких став реальний стан речей, а саме професія, місце проживання, походження, соціальний стан тощо: *Голова* (є старостою (колись був головою) села), *Кацапка* (родом з росії), *Білоруска* (родом з Білорусії), *Левадяньський* (проживає у частині села, яка називається Левади), *Батюшка* (чоловік, який є місцевим священником), *Доктор* (працював на фермі ветеринаром), *Докторша* (є місцевою фельдшеркою), *Фермер* (чоловік є фермером), *Таксист* (водій таксі), *Поштарка* (працює на пошті), *Крановщик* (чоловік працював на підйомному крані), *Доярка* (жінка працює на фермі дояркою).

➤ ***Прізвиська, мотивовані кількома ознаками.***

Прізвиська, які мають кілька ознак (дві і більше): *Жаба-гадюка* (неприємна ззовні як жаба і зла як гадюка).

Прізвиська, як і інші слова-знаки, мають свою гамму відтінків: від інтимно-ласкавих до різко-принизливих. Зважаючи на це, їх можна поділити на дві основні групи: а) емоційно-забарвлені прізвиська; б) нейтральні. Емоційно-забарвлені у свою чергу – на два підвиди: 1) негативно забарвлені; б) позитивно забарвлені.

➤ ***Позитивно забарвлені оніми.***

До першої групи належать прізвиська, які несуть у собі позитивне емоційно-оцінне значення, що викликане симпатією до носія, підкресленням

позитивних рис характеру особи, хороші риси зовнішності чи поведінки: *Кицька* (лагідна, ніжна дівчина, яка багато чого боїться, тихо говорить), *Квіточка* (маленька та гарненька дівчинка).

➤ ***Негативно забарвлені оніми.***

До другої групи прізвиськ належать ті, що виражають негативне ставлення до осіб: *Валянок* (нерозумна людина), *Туман* (непередбачуваний носій).

➤ ***Нейтральні прізвиська.***

Третя група прізвиськ служить лише ідентифікатором особи: *Золотоволоска* – дівчина, яка мала світле та шовковисте волосся, *Кухарка* – жінка, яка працювала кухарем у їдальні сільської школи.

2. Родичівські прізвиська – оніми, які близькі до неофіційних найменувань дружин, синів і дочок. Наприклад, *Шаран (чоловік) – Шараниха (дружина)*. Єдиної класифікації як такої немає. П. П. Чучка всі прізвиська ділить на *індивідуальні та родичівські (генесіонімічні)*. До других належать *патроніми* – прізвиськ за назвою батька, *матроніми* – за назвою матері, *пропатроніми* – за назвою діда, *проматроніми* – за назвою баби.

Кожен із цих розділів має свої словотвірні засоби та чотири основних способів творення: «1) трансонімізація (перенесення власної назви з одного родича на іншого); 2) форма родового відмінка, утворена від назви одного з родичів; 3) прикметникова суфіксація; 4) іменникова суфіксація» [24, с. 34–35].

Твірна база для родичівських прізвиськ – це офіційна система іменування (*прізвища, імена, по-батькові*) та неофіційна – розмовно-побутові варіанти імен та індивідуальні прізвиська.

Розглянемо родичівська прізвиська досліджуваного населеного пункту.

➤ **Андроніми** – вид антропоніма, іменування жінки за іменем, прізвищем чи прізвиськом чоловіка: *Шараниха – Шаран, Мигидючка – Мигидюк, Ковалиха – Коваль, Кобчиха – Кобець*. Більшість андронімів походить походить від прізвищ, а незначна кількість – від імен та прізвиськ.

➤ **Патроніми** – це власна назва (ім'я по-батькові, прізвисько, прізвище) сина чи дочки, утворена від особового імені, прізвища чи прізвиська батька або когось із предків по батьковій чи материній лінії: *Васильчук* (син Василя), *Левадянка* (дочка Левадянського – прізвисько батька), *Шевчук* (син Швеця), *Царик* (син Царука), *Банячок* (син Баняка – прізвисько батька), *Чортик* (син Чорта – прізвисько батька), *Грекова* (дочка Грека), *Малий Доктор* (син Доктора – прізвисько батька), *Гарифеївна* (дочка Гарифея, прізвисько), *Сидорівна* (дочка Сидора).

➤ **Матроніми (метроніми)** – власна назва сина чи дочки за найменування матері чи когось із предків по материній лінії: *Домчин* (син Домки), *Вчительчина* (дочка вчительки), *Оксанич* (син Оксани), *Манькович* (син Маньки).

3. Сімейно-родові прізвиська – це неофіційні антропоніми, що належать цілій родині, є «елементом давньої системи іменувань». Їх ознаки: 1) передаються за спадковістю; 2) належать всій родині; 3) за функцією наближаються до прізвищ; 4) вживаються у мовленні рідко; 5) більш номінативні.

Сімейні, або родові прізвиська часто виникають в історії роду та можуть вказувати на походження, професію або характеристику пращурів. Ці прізвиська є важливою частиною культури багатьох націй і можуть мати глибокий історичний зв'язок з родовою спадщиною. Наприклад, в багатьох культурах вони використовуються для позначення приналежності до певної родової лінії або клану.

Деякі сімейні прізвиська можуть також виникати з різноманітних подій або властивостей пращурів. Вони допомагали відокремити одну гілку роду від іншої та створювали ідентифікаційний знак для кожної родини. Деякі

прізвиська можуть бути пов'язані з місцем проживання, зовнішнім виглядом або навіть особливостями характеру.

У багатьох культурах відбуваються зміни до сімейних прізвищ внаслідок шлюбів, адаптації нових прізвищ чи змін у родинному статусі. Наприклад, в деяких культурах жінки можуть приймати прізвисько свого чоловіка після одруження, тоді як у інших культурах це не зазвичай практикується. Також можуть виникати нові прізвиська на основі подій або досягнень у сім'ї, що може призвести до зміни прізвиська поколіннями.

Сімейно-родові прізвиська у селі Копіївка: *Хейлики* (< Хейло), *Зайці* (< Заєць), *Чапали* (< Чапало), *Барани* (< Баран), *Лісники* (< Лісник), *Левадянські* (< Левадянський), *Мавпи* (< Мавпа), *Комарики* (< Комар), *Ковбасники* (< Ковбасник), *Віцики* (< Віцик), *Сюрґелі* (< Сюрґель), *Рукавиці* (< Рукавичка), *Їжаки* (< Їжак), *Габакі* (< Габак).

У сучасному світі прізвиська можуть нести не лише історичний або культурний зв'язок, але й ставати об'єктом забавних або жартівливих асоціацій. Кожне прізвисько може мати свою власну цікаву історію та значення для роду, що надає кожній родині унікальність та індивідуальний характер.

4. Колективні прізвиська – це прізвиська, які, на відміну від індивідуальних, даються не окремим особам, а певному колективу людей, наприклад, усім жителям села чи його кута, жителям будинку міста чи окремого під'їзду тощо. Вони наразі залишаються малодослідженими. Одними з перших, хто звернув увагу на ці антропоніми, були Є. Черняхівська та В. Чабаненко. Колективні прізвиська або прізвиська загалом використовуються для ідентифікації або опису групи людей. Вони можуть бути веселими, пестливими або навіть дискретними. Часто такі прізвиська виникають у компанії друзів, команд спортивних клубів, робочих груп або навіть країн.

Колективні прізвиська можуть виникати з різних причин і мати різний характер. Наприклад, в спортивних колективах прізвиська можуть бути

пов'язані з якостями гравців або ментальним станом команди, вони можуть надавати підтримку та підсилювати почуття єдності. У комерційних організаціях прізвиська можуть підкреслювати спільні цілі та цінності, що сприяє підвищенню мотивації та командної роботи.

Також вони можуть мати культурні або національні відтінки, вони можуть відобразити важливі аспекти групової ідентичності та традицій.

Проте важливо пам'ятати, що колективні прізвиська мають бути прийнятними для усіх учасників групи, не ображати чи принижувати будь-кого.

Розглянемо типи колективних прізвиськ, які побутують у досліджуваному населеному пункті:

➤ **За територіальною закріпленістю** (найменування людей певної місцевості): *Азіати* – жителі Азії (так називається західна частина села, в якій є непролазні болота після сильних дощів та невеличкий ліс); *Американці* – жителі Америки (жителі південної частини села, території, яка ближча до інших сусідніх сіл); *Левадяни* (жителі частини села, яку називають Левади через те, що є кілька присадибних ділянок із сінокосами, городами і плодовими садами та іншими деревами).

➤ **За професійною діяльністю, родом занять:** *Врещові* (працівники сільського господарства «Копіївський лан», який очолює Врещ Андрій Віталійович), *Лісоруби* (чоловіки, які працюють власне лісорубами у лісі та лісопильні).

➤ **Шкільні прізвиська** – це прізвиська, які виникають у школі серед учнів, вчителів та техперсоналу. У селі працює Копіївська філія Дашівського ліцею Дашівської селищної ради. У школі є такі прізвиська: *Малявки* – учні початкових класів; *Середняки* – (учні 5-8 класів); *Старшаки* – учні 9 класу, *Технічки* – жінки-техперсонал.

У будь-якому випадку, колективні прізвиська можуть стати важливою частиною соціального життя, створюючи зв'язки між людьми та надаючи їм почуття спільноти, почуття належності та ідентичності у групі.

Висновки до другого розділу

У цьому розділі ми акцентували увагу на *проблемах класифікації неофіційних антропонімів*. Основними серед них є культурні відмінності, історичні зміни, відсутність чітких критеріїв, а також різноманіття написання, зміни прізвищ, дублювання прізвищ, суб'єктивність, зміни з часом, міжмовна різноманітність та відсутність стандартів. Щоб подолати ці проблеми, дослідники можуть розвивати об'єктивні критерії класифікації, дбати про врахування змін в часі, враховувати міжмовні та міжкультурні аспекти, а також співпрацювати з іншими фахівцями для отримання різноманітних поглядів та підходів.

Також ми описали прізвиська села Копіївка, використовуючи загальну класифікацію науковців. Виокремили 4 типи, які мають свої підтипи: *1) індивідуальні* (нейтральні, експресивно насичені та емоційно забавлені, відантропонімні та відапелятивні), *2) родичівські* (індивідуальні та родичівські (генесіонімічні) – патроніми, матроніми, пропатроніми, проматроніми), *3) сімейно-родові*; *4) колективні* (за територіальною закріпленістю, за професійною діяльністю, родом занять, шкільні прізвиська).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Прізвиська є важливою частиною культури та традицій багатьох народів по всьому світу. Вони можуть бути використані як знак визначення особи в групі, виявлення певних характеристик або просто як форма дотепного або ласкавого звернення. Прізвиська можуть виникати з різних причин, таких як фізичні особливості, професійні характеристики, особливості поведінки або навіть наслідування родичів. Вони можуть мати сильний культурний і історичний зв'язок і відображати цінності та звичаї суспільства. Використання прізвиस्क може мати як позитивні, так і негативні наслідки, тому важливо бути уважним та поважати вибір кожної особи у цьому питанні.

У результаті проведеного дослідження ми з'ясували:

1. **Прізвисько** – це вторинна номінація, неофіційна особова назва, якими іменують конкретну особу, оцінюють її, характеризують, вказують на якусь визначну рису або декілька рис зовнішності, характеру, поведінки, місця проживання і т. ін., тобто вказують на такі риси, якими носій прізвиська вирізняється серед інших осіб. Загалом, прізвиська є важливим аспектом антропології та соціології, вони відображають складні взаємовідносини між людьми та їх оточенням, а також відображають культурні та соціальні аспекти кожної конкретної спільноти. Ономастика як розділ лінгвістики у школі не вивчається. Але з її елементами діти можуть познайомитися ще у початковій школі. Матеріал підручників для учнів початкових класів, середньої та старшої шкіл містить надзвичайно багато власних назв (антропонімів, топонімів). Формування ономастичних знань є важливою складовою в контексті виховання мовної особистості, її мовної здатності, мовотворчості, досконалого володіння мовними навичками і вміннями, сформованості у неї потреб пізнавати мовні явища. Вивчення ономастики у школі може розширити кругозір учнів, сприяти розвитку лінгвістичних та культурних компетенцій, та поглибити їх розуміння мови та її ролі у суспільстві. Так досліджено теоретико-методологічні засади вивчення прізвиस्क у сучасному мовознавстві.

2. Опитали респондентів в селі Копіївка Вінницької області, записали і ввели власний нікнейм-словник (близько 300 прізвищ, які прокласифіковані та записані в алфавітному порядку).

3. На основі зібраного матеріалу з'ясували мотивувальну базу прізвищ жителів села Копіївка. Деякі прізвища пов'язані з фізичними ознаками людини, такими як кольором волосся, розміром чи формою тіла. Інші прізвища виникли в результаті подій або вчинків, які стали об'єктом уваги в спільноті. Також існують прізвища, що вказують на професійну діяльність людини або особливості її характеру. У деяких випадках прізвища є спадковими, передаючись від покоління до покоління. Також є такі, які відображають афіліацію особи до певної групи або спільноти (походять від місця проживання або етнічної приналежності). Прізвища мають гумористичний або ласкавий відтінок, виникли через жартівливі ситуації або особисті особливості людини.

4. Прокласифікували досліджувані прізвища за тематичними групами: **1) індивідуальні** (нейтральні, експресивно насичені та емоційно забавлені, відантропонімні та відапелятивні), **2) родичівські** (індивідуальні та родичівські (генесіонімні) – патроніми, матроніми, пропатроніми, проматроніми), **3) сімейно-родові; 4) колективні** (за територіальною закріпленістю, за професійною діяльністю, родом занять, шкільні прізвища).

5. Визначили семантику антропонімів села Копіївка, пояснили їх етимологію на основі наукових джерел та обґрунтувань місцевих жителів. В цьому випадку ми враховували мотивувальну базу прізвищ, їх утворення та класифікацію.

Загалом, всі завдання кваліфікаційної роботи виконані, а зібраний матеріал може слугувати теоретичною й фактологічною базою при розробці спецкурсів з теорії номінації, регіональної антропоніміки, діалектології тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк О. В. Мотиви номінації молодіжних прізвиськ (на матеріалі антропонімії Вінниччини). *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. Вип. 2 (28). С. 112–114.
2. Антонюк О. В. Прізвиська, утворені морфологічним способом (на матеріалі антропонімії Донецької області). *Вісник Донецького національного університету. Сер. Гуманітарні науки*. Вип. 1–2 . 2014. С. 15–19.
3. Антонюк О. В. Прізвисько як елемент комунікативного акту. *Записки з ономастики*. Одеса : Астропринт, 2015. Вип. 18. С. 6–15.
4. Антонюк О. В. Семантика прізвиськ, що вказують на психічні (внутрішні) риси людини (на матеріалі антропонімії Донецької області). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. Філологічна. 2014. №. 43. С. 23–25.
5. Афадеєва, Я. Словотвірна структура прізвищ мешканців Новоушицького району Хмельницької області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2017. Вип. 1 (27). С. 13–16.
6. Білінська Л. Мікротопонімія Покуття XVIII ст. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2013. С. 17–23.
7. Білінська Р. Е. Структурно-семантичні особливості мікротопонімів Вінницької області. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. праць*. Вип. 6. ч. 2. Хмельницький, 2013. С. 5–10.
8. Білоусенко П. Ономаст Василь Німчук. *Українське мовознавство*. 2014. № 1 (44). С. 3–15.
9. Бучко Д. Г. Проблемні питання деривації українських ойконімів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. праць*. Вип. 6. ч. 2. Хмельницький, 2013. С. 1–20.
10. Вербовецька О. С. Індивідуальні прізвиська, мотивовані внутрішніми ознаками та особливостями поведінки носія (на матеріалі антропонімії Тернопільщини). *Наукові записки Тернопільського національного*

педагогічного університету. Сер. Мовознавство. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27). С. 72–76.

11. Вербовецька О. С. Неофіційна антропонімія Тернопільщини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, 2016. 366 с.

12. Верес К. О. Прикладні аспекти топонімічних досліджень в краєзнавстві. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 17 (29). С. 200–208.

13. Власова І. О. Шість капелюхів мислення – креативний метод створення ідей. URL : <http://viakiev.blogspot.com/2016/01/blog-post.html> (дата звернення: 13.03.2024).

14. Грибан Г. В., Кучерук О. А. Методика викладання української мови в середній школі: зошит-посібник для лаб. робіт. Київ : Кондор, 2013. С. 23–29.

15. Даниленко О. В. Семантичні особливості антропонімів діячів Києво-Могилянської академії XVII–XVIII ст. *Магістеріум. Мовознавчі студії*. 2016. № 62. С. 21–27.

16. Данилюк О. К. Вивчення ономастики майбутніми вчителями початковими школи» : веб-сайт. URL: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2013/Pedagogica/2_150650.doc.htm (дата звернення: 17.11.2023).

17. Зубко А. М. Українська ономастика: здобутки та проблеми : веб-сайт. URL: <http://www.history.org.ua/JournALL/sid/15/19.pdf> (дата звернення: 29.10.2023).

18. Інтерактивні форми та методи роботи на уроках української мови та літератури. URL : <https://vseosvita.ua/library/interaktivni-formi-ta-metodi-roboti-na-urokah-ukrainskoi-movi-ta-literaturi-476172.html> (дата звернення: 15.02.2024).

19. Карпенко Ю. О. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики : зб. наук. праць*. Вип. 4 : веб-сайт. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Karpen4.pdf> (дата звернення: 29.10.2023).
20. Ковальчук І. Прізвиська мешканців Ковельського району Волинської області : структурно-семантичний аспект. 2017. С. 57–61.
21. Колеснік Л. Я. Номінація людини в покутсько-буковинських говірках : генеза та просторове варіювання : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ : НАН України, Інститут української мови, 2016. 22 с.
22. Корнієнко І. А. З історії розвитку літературної ономастики. *Слов'янський збірник*. 2014. Вип. 18. С. 60–68.
23. Костів О. М., Сколоздра-Шепітко О. С. Методика викладання української мови. Львів : Вид-во Львівського університету, 2018. С. 45–57.
24. Кравченко Л. Українська ономастика : антропоніміка : навч. посіб. Київ : Знання, 2014. С. 34–35.
25. Купчинська З. О. Львівська ономастична школа : хрестоматія. Львів : Видавництво «Растр-7», 2019. 556 с.
26. Лісова Л. Історія вивчення та перспективи дослідження українських прізвищ. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 144–146.
27. Лучик В. В. Топоніміка. Енциклопедія історії України : у 10 т. Інститут історії України НАН України. Київ : «Наукова думка», 2013. Т. 10. С. 124.
28. Львівська ономастична школа : хрестоматія / за ред. З.О. Купчинської. Львів, 2019. С. 40–42.
29. Мокляк О.І. Лінгвопрагматичні характеристики українських афектонімів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Полтава, 2015. 284 с.
30. Мультфільм «Добрі манери. Прізвиська». URL : https://www.youtube.com/watch?v=NwIL_q9rkJ4&t=1s (дата звернення: 15.02.2024).

31. Навчальний застосунок Wordwall. URL : <https://wordwall.net/myactivities> (дата звернення: 15.03.2024).
32. Наливайко М. Я. Способи творення українських прізвищ (лексико-семантичний спосіб). *Наукові записки ТНПУ. Сер. Мовознавство*. Вип. II (24). 2014. С. 179–182.
33. Наливайко М. Я. Створення прізвищ жителів Львівщини. *Наукові записки ТНПУ. Сер. Мовознавство*. Вип. I (25). 2016. С. 72–77.
34. Новикова Ю. М. Національно культурні конотації сучасних українських прізвищ. *Вісник*. 2013. № 2. С. 60–63.
35. Ніколенко, О. В. Прізвиська як соціокультурні символи. *Young Scientist*. 2018. Вип. 2 (54). С. 209–212.
36. Олександрук І. Мікротопонімикон Тростянецьчини (с. Ободівка, с. Оляниця, с. Стратіївка Тростянецького р-ну Вінницької обл.). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ. № 33. 2016. С. 130–138.
37. Онлайн-сервіс LearningApps.org. URL : <https://learningapps.org/> (дата звернення: 15.03.2024).
38. Онлайн-сервіс WordArt. URL : <https://wordart.com/> (дата звернення: 20.03.2024).
39. Осінчук Ю. Структурні типи мікротопонімів Радехівщини (двослівні, багатослівні та прийменникові мікротопоназви). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Мовознавство*. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27). С. 321–334.
40. Павленко С. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2013. 600 с.
41. Павликівська Н. М. Питання української псевдонімії ХХ століття : монографія. Вінниця : Вид-во «Глобус-прес», 2009. С. 39.
42. Павлюк В. А. Афіксація як засіб творення прізвищ мешканців Вінницької області. *Записки з ономастики : зб. наук. праць*. Одеса : «Астропринт», 2015. Вип. 18. С. 575–582.

43. Павлюк В. А. Історія становлення українських прізвищ. *Лінгвістичні читання : збірн. наук. ст.* Вінниця, 2013. Вип. 6. С. 114–121.
44. Павлюк В. А. Лінгвістичний статус прізвиська та його місце в антропонімії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Філологія (мовознавство) : збірн. наук. праць / за гол. ред. Н. Л. Іваницька.* Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2014. Вип. 19. С. 157–162.
45. Павлюк В. А. Становлення неофіційного антропонімікону Вінниччини : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Вінниця, 2016. 244 с.
46. Павлюк В. А. Формально-семантичні трансформації у сфері неофіційної антропонімії Вінниччини. *Мовознавчий вісник.* 2015. Вип. 20. С. 33–37.
47. Пахомова С.М. Онімійна номінація в діяхронії : монографія. Пряшів : Філософський факультет Пряшівського університету, 2019. 134 с.
48. Позакласний виховний захід «Таємниця походження наших прізвищ». 8 клас. URL : <https://naurok.com.ua/pozaklasniy-zahid-taemnicya-pohodzhennya-nashih-prizvisch-91907.html> (дата звернення: 12.02.2024).
49. Поліанна М. Твір-роздум на тему «Прізвиська: небезпечні чи ні?» URL : <https://probapera.org/publication/13/49523/prizvyska-nebezpechni-chy-ni.html> (дата звернення: 13.03.2024).
50. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2014. С.12–15.
51. «Прізвиська» або перифрази для письменників для ЗНО з української літератури! Типове завдання ЗНО. URL : https://www.youtube.com/watch?v=_ISzMEBfJm4&t=1s (дата звернення: 15.02.2024).
52. Прізвиська: небезпечні чи ні. URL : <https://probapera.org/publication/13/49523/prizvyska-nebezpechni-chy-ni.html> (дата звернення: 15.02.2024).

53. Прізвиська, які стали назвами. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=FuCxdVBK2vo&t=8s> (дата звернення: 15.02.2024).
54. Рак Г. В. Структурно-семантичні особливості мікротопонімів давнього Києва. *Магістеріум : Мовознавчі студії*. Вип. 57. 2014. С. 88–89.
55. Редьква Я. Світова ономастика і український контекст. Повідомлення Української ономастичної комісії. *Нова серія*. Вип. 5. 2020. С. 102–108.
56. Садова Л. Проблема лінгвістичної специфіки українських прізвиськ у працях антропонімистів ХХ–ХХІ ст. *Лінгвостилістичні студії*. 2016. Вип. 4. С. 189–199.
57. Сенік Г. Неофіційний антропонімікон села : трансонімізовані прізвиська : веб-сайт. URL: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8904/1/74-81.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).
58. Сенік Г. В. Варіанти імен як один із видів неофіційних антропонімів. *Мова*. 2013. № 19. С. 123–126.
59. Сенік Г. В. Особливості мовлення як джерело створення прізвиськ : веб-сайт. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Senik4.pdf> (дата звернення: 04.11.2023).
60. Скляренко О., Скляренко О. Лексико-семантичні особливості онімного простору. Одеса : Астропринт, 2012. С. 56–57.
61. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 300 с.
62. Соприкіна В. Д. Історія і сучасний стан дослідження української антропонімії (стислий огляд). *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2018. Вип. 48. С. 33–41.
63. Таємниці прізвиськ. URL : <https://osvita.ua/school/certification/card/50344/> (дата звернення: 12.02.2024).

64. Таранова Н. До питання про класифікацію топонімів. *Наукові записки*. № 2. 2015. С. 15–20.
65. Творчі завдання на уроках української мови. URL : <https://naurok.com.ua/zbirka-tvorchi-zavdannya-na-urokah-ukra-nsko-movi-43638.html> (дата звернення: 15.02.2024).
66. Тимошик М. Прізвища і прізвиська одного села : історія, етимологія, класифікація. *Українознавство*. 2015. № 3 (56). С. 148–160.
67. Хрустик Н. М. Неофіційні іменування осіб : асоціативний спосіб словотворення. *Записки з українського мовознавства : зб. наук. праць / за гол. ред. Ж. В. Краснобаєвої-Чорної*. Одеса : ПолиПринт, 2021. Вип. 28. С. 181–186.
68. Хрустик Н. М. Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір : підручник. Одеса : Фенікс, 2015. 270 с.
69. Шипітка Г. Прізвиська жителів села Зозулинці Заліщинського району Тернопільської області, мотивовані зовнішніми ознаками носія. *Студентський вісник*. 2020. № 45. С. 193.
70. Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Римар Н. Ю. Відантропонімійні чоловічі особові найменування в західнополіській неофіційній комунікації. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2020. № 1. С. 77–82.
71. Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного полісся : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Луцьк : Вид-во Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2011. 20 с.
72. Щербина Т.В. Неофіційні особові найменування в говірці села Журавки Шполянського району Черкаської області. *Мовознавчий вісник*. 2015. № 20. С. 10–15.
73. Янчура Д. Ономастичні школи в Україні. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2018. Вип. 6. С. 45–52.

ДОДАТКИ

Додаток А

Дидактичні вправи

Вправа 1. *Розставте прізвиська людей в алфавітному порядку.*

Булька, Пончик, Огірок, Баклажан, Голуб, Страус, Лисий, Крокодил, Баран, Борода, Твердий, Лев, Гера, Банан, Ясочка.

Відповідь: Баклажан, Банан, Баран, Борода, Булька, Гера, Голуб, Крокодил, Лев, Лисий, Огірок, Пончик, Страус, Твердий, Ясочка.

Мета вправи – повторити алфавіт.

Вправа 2. *Визначте суфікси у прізвиських.*

Чижик, Зайчик, Бараниха, Сметанка, Трубка Рибачкова, Дудка, Ласичиха, Гулиха, Кодиха, Боришик.

Відповідь: Чижик (суфікс –ик), Зайчик (суфікс -ик), Бараниха (суфікс -их), Сметанка (суфікс -к), Трубка (суфікс -к), Рибачкова (суфікси -к, -ов), Дудка (суфікс -к), Ласичиха (суфікс -их), Гулиха (суфікс -их), Кодиха(суфікс -их), Боришик (суфікс -ик).

Мета вправи – повторити суфіксальний спосіб творення слів.

Вправа 3. *Подані прізвиська поставте у потрібній формі кличного відмінка.*

Носач, Агроном, Маргел, Бугай, Шпіц, Доктор, Голова, Мотя, Качка, Одуд.

Відповідь: Носаче, Агрономе, Маргело, Бугаю, Шпіце, Докторе, Голово, Мотю, Качко, Одуде.

Мета вправи – повторити правило утворення власних назв у кличному відмінку.

Вправа 4. Вибірковий диктант. *Прочитайте текст. Випишіть прізвиська козаків.*

Тасмниці прізвищ

«З давніх-давен в Україні повсюди були поширені вуличні прізвиська. Окрім даного від народження імені, їх мали і старий, і малий.

Присліпа, Кабанець, Підвечеря, Корж, Горб – ці та сотні інших схожих прізвищ значилися в списках куренів Запорізької Січі. Але вони, мабуть, не були справжніми. Козаки, до речі, не шукали славу в гучному імені. Найважливіше було залишити після себе добрі справи. Навпаки, змінам раділи: нове ім'я – нова доля, адже серед козаків було чимало втікачів. Загубившись у пониззі Дніпра, вони надовго, якщо не назавжди, розлучалися зі старим найменням. У Січ надходили різноманітні запити про втікачів від урядових осіб, але кошовий отаман незмінно відсилав одну і ту саму відповідь, що в списках такого-то немає.

Нагородження прізвиськом у козаків було своєрідним іспитом для новачків. Як повинен був себе почувати молодий козак, названий, скажімо, Стріляйбабою чи Завийвовком? Комусь такі прізвиська здавалися образливими – і вони навіть кидалися з кулаками на товаришів. Таких не поважали. Але більшість козаків усе ж витримувала характер: сказано на глум, а ти бери на ум.

З тих часів вільного козацького товариства пішли гуляти Україною виразні та веселі прізвища» [63].

За В. Супрунечком (177 слів)

Відповідь: Присліпа, Кабанець, Підвечеря, Корж, Горб, Стріляйбаба, Завийвовк.

Мета вправи – розвивати вміння знаходити прізвиська у текстах.

Творчі завдання

Вправа 1 «Конструктор». З поданих імен та прізвищ утворіть прізвиська людей. З одним з них складіть та запишіть речення.

Стефаник, Дмитро, Корж, Світлана, Крилатий, Тумалецький, Горбатюк, Печеранський, Атаманчук, Таня.

Відповідь: Стефа, Мотя, Коржик, Світлячок, Крило, Туман, Горб, Печериця, Атаман (Отаман), Танчик.

До мене у гості прийшла моя найкраща подруга Світлячок.

Мета вправи – формувати вміння утворювати нові слова та складати з ними речення.

Вправа 2. *Складіть невеличкий допис на шкільному вебсайті про походження прізвиськ місцевих жителів.*

Безпосередньо така вправа є умовно-комунікативною та творчою. Мета – закріплення знань про прізвиська та розвиток зв'язного мовлення.

Вправа 3. *Напишіть твір-роздум на тему «Виникнення мого прізвиська».*

Мета – закріплення знань про прізвиська та розвиток зв'язного мовлення.

Приклади інтерактивних вправ

До методу сторітелінг:

«Виникнення прізвищ від козацьких прізвиськ

Як ви знаєте, з козацьких часів походить багато українських прізвищ: Курінний, Отаман, Гетьман, Куліш, Кошовий. Але серед них є і дуже дивні. Це через те, що козакам давали різні прізвиська за їхні особливі якості. Подумайте, діти, чому нашим славним козакам давали такі прізвиська як Перебийніс, Непийпиво, Непийвода, Вернидуб, Вернигора, Крутивус? У жодній країні світу ви не зустрінете: Майборода, Тягнирядно, Хлищиборщ, Нетудихата, Затуливітер, Гуляйдень.

Запорізькі прізвища виникали непередбачувано та різко. Так, якщо хтось із запорожців мав перебитий ніс, то отримував прізвисько Перебийніс, а з часом воно перейшло у прізвище. Ще когось прозвали Голко чи Шилом, бо він мав талант розвідника.

Але, бувало, називали від зворотного. Високого парубка прозивали Маломужем, Чернозубом – хто мав білосніжну посмішку» [63].

Вправи на лінгвістичні спостереження прізвищ

Завдання 1. Із поданих власних назв, що записані на дошці, виписати лише прізвиська. Пояснити правопис виписаних слів. Обґрунтувати свій вибір. Розставити їх в алфавітному порядку.

Україна, Домчин, Поштарка, Карпати, Леся Українка, Світлана, Київ, Петрушевич, Мотя, Зайчик, Пелих, Сорочан, Кабаниха, Тетяна, Жаба-гадюка, Мироненко.

Такого типу завдання допоможе учням закріпити вивчення матеріалу про прізвиська, сформує вміння знаходити їх серед інших слів у реченнях чи текстах.

Відповіді: Домчин, Жаба-гадюка, Зайчик, Кабаниха, Мотя, Поштарка.

Завдання 2. Із запропонованих імен, прізвищ, родів діяльності та рис людей утворіть та запишіть прізвиська:

Чоловік, який, коли хвилюється, смикає плечима; Чубенко; Голубенко; чоловік має великі розміри голови; Баран; Сметанюк; Таня; жінка, в якої гострі зуби; жінка, яка працює на пошті; Іван.

Відповіді (наприклад): чоловік, який, коли хвилюється, смикає плечима – Смичка; Чубенко – Чуб; Голубенко – Голуб; чоловік має великі розміри голови – Баняк; Баран – Бараниха; Сметанюк – Сметанка; Таня – Танчик; жінка, в якої гострі зуби – Крокодилиця; жінка, яка працює на пошті – Поштарка; Іван – Іванчик.

Така вправа дозволить учням розвивати своє мислення, допоможе краще побачити, якими способами утворюються прізвиська та які є джерела їх творення.

Завдання 3. Дослідіть прізвиська учнів своєї школи та підготуйте невеличку доповідь на цю тему.

Це завдання розвиває творчий потенціал учнів, вчить проводити науково-дослідницьку роботу та висвітлювати іншим отримані результати.

Власна Instagram-сторінка про українські прізвища (рис. 1.1):

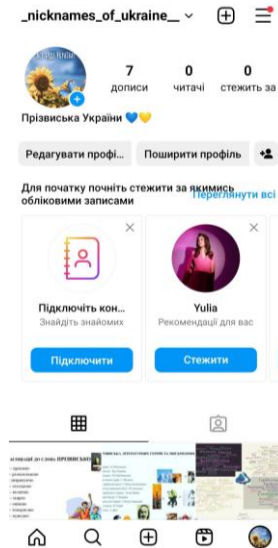

Рис. 1.1 – Скріншот з Instagram-сторінки

У своєму профілі я вказала ім'я «Прізвища України 🇺🇦💙» та ім'я користувача «_nicknames_of_ukraine», встановила патріотичну головну світлину (рис. 1.2):

Рис.1.2 – Скріншот профілю в Instagram

Давайте розглянемо декілька дописів про українські прізвища, які створені у цій соціальній мережі.

Перший допис – це знайомство з автором сторінки. «Усім привіт😊! Мене звать Тетяна. І я є магістранткою факультету філології та журналістики імені Михайла Стельмаха у Вінницькому державному педагогічному

університеті імені Михайла Коцюбинського. Я розповідалиму вам про українські прізвиська 🍷🍷» (цитата з допису із соціальної мережі Instagram) (рис. 1.3):

Рис. 1.3 – Скріншот допису про автора

Другий допис – це «значення понять «прізвище» та «прізвисько» за даними тлумачних словників» (цитата з допису із соціальної мережі Instagram) (рис. 1.4):

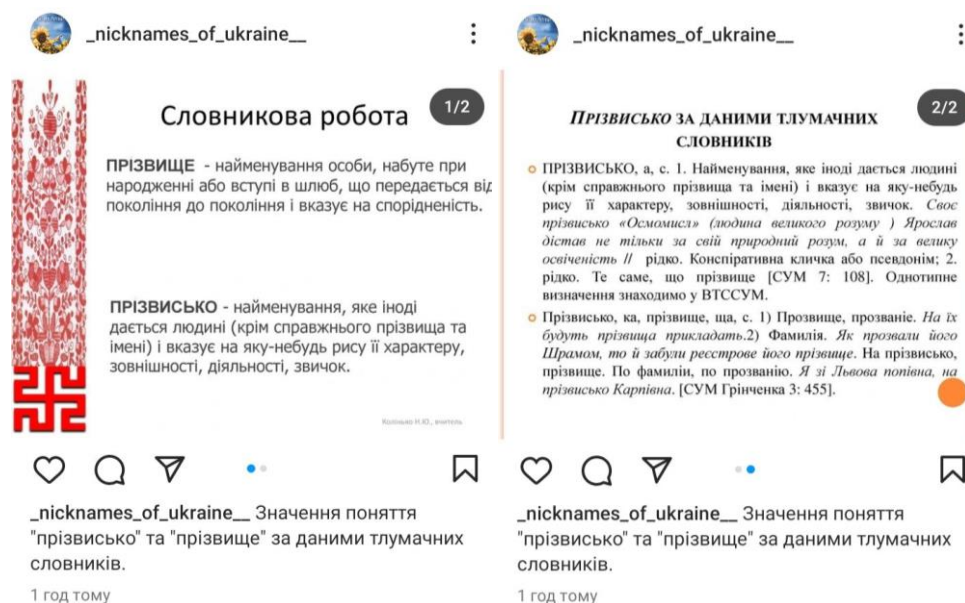

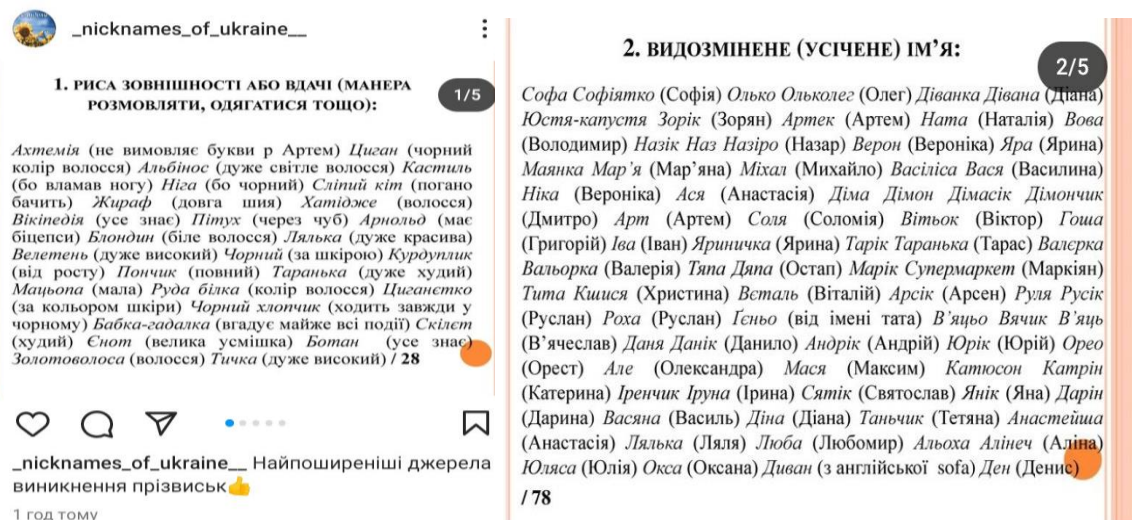
Рис. 1.4 – Скріншот допису про значення понять «прізвище» та «прізвисько»

Наступний допис – «синоніми до слова «прізвисько»» (цитата з допису із соціальної мережі Instagram) (рис. 1.5):

Рис. 1.5 – Скріншот допису про синоніми до слова «прізвисько»

Четвертий допис – «найпоширеніші джерела виникнення прізвиस्क 🙌» (цитата з допису із соціальної мережі Instagram) (рис. 1.6):

І останній допис – асоціації до слова «прізвисько» (рис. 1.8):

Рис. 1.8 – Мої асоціації до слова «прізвисько»

Покликання на відеоролики та відеоуроки

1. https://www.youtube.com/watch?v=NwIL_q9rkJ4&t=1s (мультфільм «Добрі манери. Прізвиська»).
2. <https://www.youtube.com/watch?v=FuCxdVBK2vo&t=8s> (відеоролик «Прізвиська, які стали назвами»).
3. <https://www.youtube.com/watch?v=ISzMEBfJm4&t=1s> (відеоурок ««Прізвиська» або перифрази про письменників для ЗНО з української літератури»).

Проектні завдання

Проект «Прізвиська»

Група 1. Розповісти про поняття «прізвисько», джерела їх виникнення.

Група 2. Підготувати невеличку доповідь про шкільні прізвиська.

Група 3. Підготувати невеличку доповідь про прізвиська місцевих жителів (до 50).

Група 4. Підготувати приклади вживання прізвиськ у культурі, історії та літературі.

Проект «Власний словничок», де учні збирають місцеві прізвиська, досліджують їх значення та вживання, створюють речення з їх використанням, а також складають власні мініоповідання чи вірші.

Приклад застосування техніки де Боно про прізвиська

Білий капелюх – інформація.

Прізвисько є однією з антропонімних категорій, яка вказує на іменну ознаку людини і використовується для її ідентифікації. У багатьох культурах прізвиська використовуються як додатковий елемент до основного імені, надаючи індивідуальність та унікальність особі. Прізвиська можуть походити від різних джерел, таких як фізичні характеристики, професії, місця проживання або події, що сталися у житті людини. Тому прізвиська відображають культурні, історичні та соціальні аспекти кожного конкретного суспільства.

Зелений капелюх – креативність.

Щоб краще розповісти про прізвиська, можна прочитати чи створити самому казку про виникнення прізвиськ. Наведемо приклад такої історії з Інтернет-джерел:

«Виникнення прізвищ від козацьких прізвиськ

Як ви знаєте, з козацьких часів походить багато українських прізвищ: Курінний, Отаман, Гетьман, Куліш, Кошовий. Але серед них є і дуже дивні. Це через те, що козакам давали різні прізвиська за їхні особливі якості. Подумайте, діти, чому нашим славним козакам давали такі прізвиська як

Перебийніс, Непийпиво, Непийвода, Вернидуб, Вернигора, Крутивус? У жодній країні світу ви не зустрінете: Майборода, Тягнирядно, Хлищиборщ, Нетудихата, Затулівітер, Гуляйдень.

Запорізькі прізвища виникали непередбачувано та різко. Так, якщо хтось із запорожців мав перебитий ніс, то отримував прізвисько Перебийніс, а з часом воно перейшло у прізвище. Ще когось прозвали Голко чи Шилом, бо він мав талант розвідника.

Але, бувало, називали від зворотного. Високого парубка прозивали Маломужем, Чернозубом – хто мав білосніжну посмішку» [48].

Діти почули версію Зеленого капелюха щодо виникнення прізвиस्क.

Жовтий капелюх – логічний позитив.

Гра «Майже Скрамбл».

Намалюйте квадрат 5×5 клітинок. У середину впишіть прізвисько з п'яти букв (наприклад, «Казан»). Наступний гравець підставляє букву так, щоб вона стикалася з уже попередньо написаним словом. Повинно вийти нове слово! Наприклад, якщо над буквою «а» написати літеру «ф», то вийде нове прізвисько «Фазан». Скільки літер у придуманому слові, стільки балів ви й отримаєте. Що довше слово, тим більше балів (у кого їх більше – той і переможець) (рис. 1.16). Можна намалювати квадрати 7×7 або 9×9.

Рис. 1.16 – Зразок оформлення гри

Синій капелюх – управління процесом.

Діти можуть протягом уроку складати сенкан про поняття «прізвисько»:

«Сенкан»

Прізвисько.

Кумедне, вигадливе.

Називає, характеризує, виділяє.

Прізвисько – це характеристика людини.

Антропонім.

Червоний капелюх – почуття та інтуїція.

Чорний

капелюх – критика.

У кожного з дітей є по дві квітки синього і червоного кольору. Якщо їм урок сподобався – поміщають у вазу квіти червоного кольору, якщо ні – синього (при цьому критикуючи та обговорюючи деталі уроки, його «плюси» та «мінуси»).

Дидактичні ігри

Гра «Весняні іменники». За 3 хвилини потрібно написати вигадані або реальні прізвиська людей на весняну тематику.

Відповіді: Підсніжник, Квітка, Орхідея, Сонечко, Журавель, Лебідь тощо.

Така вправа розвиває творчу уяву та фантазію учнів.

Гра «На останню літеру слово». Кожному з учнів підряд потрібно на якусь останню літеру попереднього прізвиська жителя свого населеного пункту назвати своє якесь прізвисько. Вибуває з гри той, хто не зможе назвати. Грається до останнього гравця.

Гра «Хто більше?». Напишіть за 3 хвилини якомога більше прізвиस्क. Поясніть їх правопис.

Ці вправи також розвивають мислення, пам'ять, творчу уяву та фантазію.

Гра «Коректор». Прочитайте текст та знайдіть помилки, виправляючи їх. Виправлення запишіть у зошит. Поясніть правопис цих слів.

«У кожної людини є ім'я, його нам дали батьки. Швидше за все, ім'я нам придумували, виходячи з тодішньої моди, його благозвучності, або на честь когось із родичів. Воно може нам подобатися або не подобатися, але так чи інакше, буде супроводжувати все життя.

Інша справа прізвиська. Їх нам дають друзі, однолітки, іноді навіть ми самі вигадуємо собі гучні прізвиська. Це можуть бути слова, що відображають риси характеру «добряк», «злюка», зовнішність «товстий», «балерина». Вони можуть бути пов'язані з якоюсь яскравою подією або манерою поведінки. Іноді це похідні від прізвища, наприклад, «Кузьмин» – «кузя». Джерелом прізвиська може послужити що завгодно...» [52].

Відповіді: «Добряк», «Злюка», «Товстий», «Балерина», «Кузя».

Така вправа розвиває уважність та спостережливість учнів.

Онлайн-сервіси для навчання

1. LearningApps.org.

Вправа 1. Визначте прізвиська за групами. **Тип вправи:** класифікація (рис. 1.9):

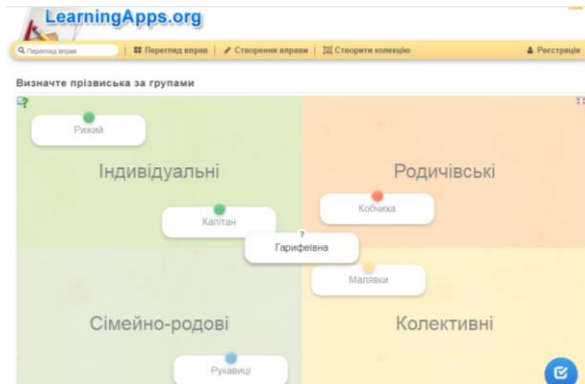

Рис. 1.9 – Зразок вправи на класифікацію прізвиць за групами
Вправа допоможе краще засвоїти групи прізвиць.

Вправа 2. Визначте прізвища та прізвиська. **Тип вправи:** пазл (рис. 1.10):

Рис. 1.10 – Зразок вправи-пазла

Завдяки цій вправі учні зможуть краще розрізняти прізвиська від прізвищ.

Вправа 3. Знайдіть прізвиська. Тип вправи: знайти слова (рис. 1.11):

К	Ь	Щ	З	Ц	Ш	С	Г	М	Є	И	Ц	Л
Г	Ю	Х	Д	О	К	Т	О	Р	Ш	А	І	І
О	Г	О	З	Г	В	И	Ш	Е	Н	Ь	К	А
Л	Я	Л	Ь	К	А	К	М	І	Т	З	Б	У
У	Щ	И	Е	Т	Р	У	Б	О	Ч	К	А	Г
Б	Г	І	К	В	К	У	Ц	И	К	Ч	Ю	К
И	Щ	Ю	І	А	В	Й	Ь	І	Н	И	Л	
Й	Л	Й	І	С	Ч	Е	К	Я	Р	Ч	Г	Х

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

К	Ь	Щ	З	Ц	Ш	С	Г	М	Є	И	Ц	Л
Г	Ю	Х	Д	О	К	Т	О	Р	Ш	А	І	І
О	Г	О	З	Г	В	И	Ш	Е	Н	Ь	К	А
Л	Я	Л	Ь	К	А	К	М	І	Т	З	Б	У
У	Щ	И	Е	Т	Р	У	Б	О	Ч	К	А	Г
Б	Г	І	К	В	К	У	Ц	И	К	Ч	Ю	К
И	Щ	Ю	І	А	В	Й	Ь	І	Н	И	Л	
Й	Л	Й	І	С	Ч	Е	К	Я	Р	Ч	Г	Х

1. ЛЯЛЬКА
2. ТРУБОЧКА
3. ДОКТОРША
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

Рис. 1.11 – Зразок вправи на знаходження прізвиськ

Ця вправа допоможе швидко орієнтуватися та знаходити слова, які стосуються теми про прізвиська.

2. Wordwall.

Вправа 1. «Крути колесо». Крутячи колесо, потрібно обрати картинку. Придумай прізвисько, дивлячись на світлину та назви джерело виникнення цього ж прізвиська (рис. 1.12):

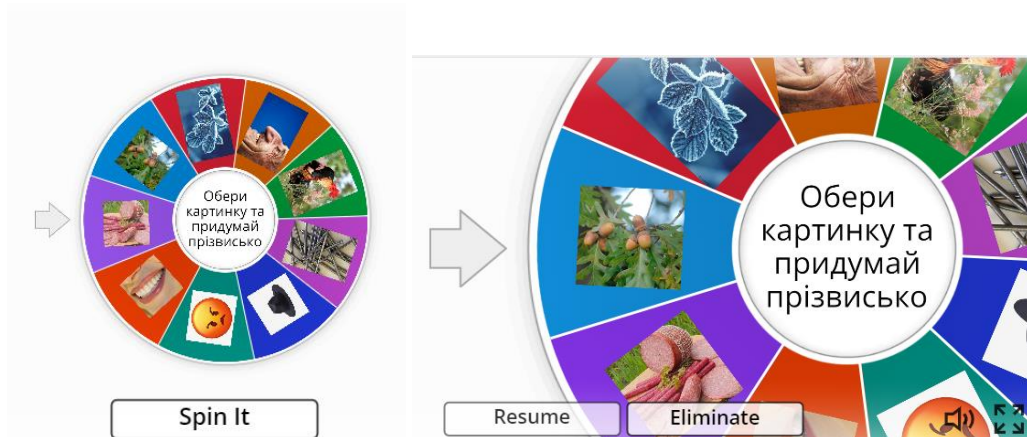

Рис. 1.12 – «Крути колесо»

Відповідь: Дуб, Дубок, Дубина, Жолудь.

Така вправа розвиває уважність, уяву та фантазію, покращує зорове сприйняття.

Вправа «Анаграма». Розшифруйте анаграми та відтворіть прізвиська (рис. 1.13):

Рис. 1.13 – «Анаграма»

Ця вправа розвиває уважність, мислення та розширює словниковий запас.

Вправа «Не переплутай!». Розташуйте українські прізвиська за алфавітом (рис. 1.14):

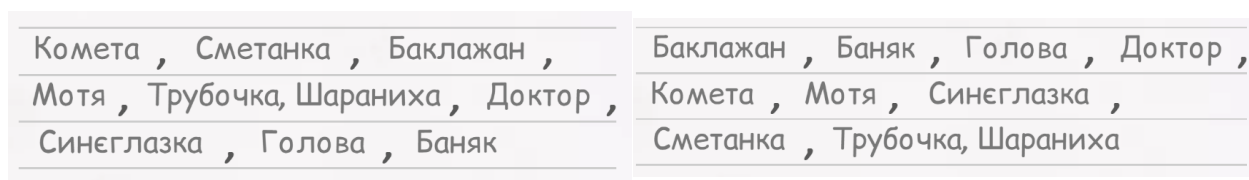

Рис. 1.14 – «Не переплутай!»

Учні таким чином повторюють алфавіт та розширюють свій словниковий запас.

3. WordArt (створення «хмар слів») (рис. 1.15):

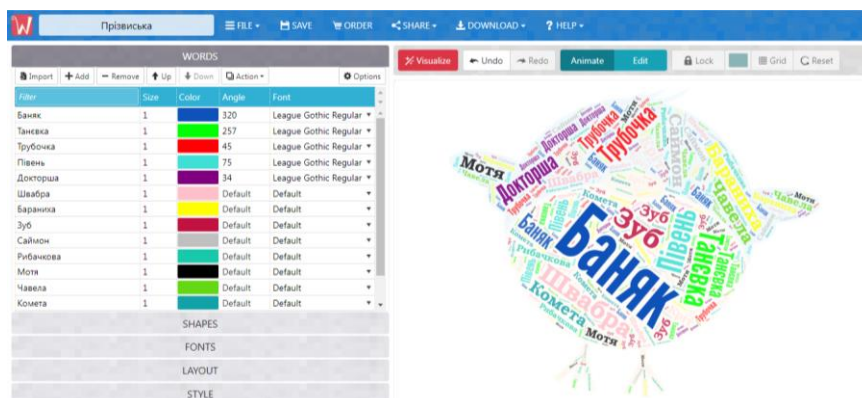

Рис. 1.15 – Онлайн-сервіс Wordwall та результат роботи на тему «Прізвиська»

**Нікнейм-словник прізвиськ жителів села Копіївка
Гайсинського району Вінницької області**

Індивідуальні прізвиська

Нейтральні прізвиська:

Джампей
Дядько Катерина
Капітан
Мікадо
Морозенко
Орхідея
Смичка
Сміхотун
Тік-Токер Вася

Експресивно насичені та емоційно забарвлені, здебільшого негативно:

Больний
Дика
Клоун
Крокодилиця
Партейний
Півень
Сарафанне радіо
Туман
Ходяча Пошта
Чорт

Відантропонімні індивідуальні прізвиська

✓ *Прізвиська, що походять від прізвища носія*

1) Прізвиська, утворені способом усічення частини прізвища:

Атаман

Варлан

Голова

Голуб

Доля

Зуб

Кадаван

Качан

Коваль

Кунтар

Лета

Мейсер

Мохра

Мухамед

Прапор

Ромашка

Хрома

Чуб

2) Прізвиська, утворені суфіксальним або усічено-суфіксальним способом:

Бараниха

Боришик

Бусулай

Гарсіян

Гулиха

Дудка

Климиха
Кодиха
Ласичиха
Миклухо-Маклай
Петрусь
Рибачкова
Сірко
Сметанка
Трубка
Флінтючка
Холодиха

3) Прізвиська, утворені префіксальним способом

Бздунь
Заклимиха

4) Прізвиська, які утворені способом перекручування прізвищ або різних асоціацій (синонімічні, антонімічні та родовидові відношення) та фонетичних асоціацій

Баклажан
Гарік
Глорія
Риба-Карась
Тур
Холодець

✓ *Прізвиська, похідні від особових імен*

Гога

Домчин

Женьшень

Іванчик

Леська

Маркович

Мотя

Сір'ожка

Танєвка

Танчик

Тодорка

✓ *Прізвиська, утворені від прізвищ чи імен відомих осіб, літературних та казкових героїв*

Борман

Мао Цзедун

Мері Поппінс

Мумі-троль

Плюшкін

Софі Лорен

Чавела

Шумахер

✓ *Прізвиська, утворені від топонімів*

Голубий Дунай

Одеса

Відапелятивні індивідуальні прізвиська

✓ *Численна група прізвиськ, які вказують на професію, рід занять*

Батюшка

Бугай

Голова

Доктор

Докторша

Доярка

Колій

Кондор

Королева цвинтаря

Крановщик

Лісник

Підводник

Повариха

Поштарка

Рая Молоко

Таксіст

Фермер

✓ *Прізвиська, в основі яких відтворені етніми та назви об'єктів чи місць проживання*

Білоруска

Левадянський

Кацапка

Татарик

- ✓ *Прізвиська, які мають в основі апелятива за позначення назв фауни, флори, предметів побуту, частин тіла людини, абстрактних понять*

Баняк

Гиндик

Горобець

Жаба-гадюка

Жук

Їжак

Кабак

Кобчиха

Комарик

Комета

Кріт

Крокодилиця

Мавпа

Огірок і помідор

Півень

Пуфік

Швабра

Прізвиська, що вказують на ознаку носія

- ✓ *Прізвиська, що вказують на зовнішні ознаки людини*

Балабуха

Бараболет

Красноголовець

Кривий

Магулка

Малий

Милий

Рижий

Циган

✓ *Прізвиська, що розкривають внутрішні ознаки осіб*

Баламут

Змія

Педагог

Порадок

✓ *За звичками носіїв*

Баяністка

Босий

Голубий

Карета

Кашкет

Кожух

Музикант

Печеня

Смажениха

Смичка

Трубочка

Чобіт

Шкварка

Прізвиська, що виникають за особливостями мовлення носіїв

✓ *Через неправильну вимову слів:*

Ваєла

Кагасик

✓ *Через часте повторення одного і того самого ж слова чи вигуків у розмові*

Йоко

Нукалка

✓ *Через вроджені вади*

Німий

Оказіональні прізвиська

Батарєя

Бутель

Капітан

Квасоля

Когут

Прізвиська, що відтворюють реальний стан речей

Батюшка

Білоруска

Голова

Доктор

Докторша

Доярка

Кацапка

Крановщик

Левадянський

Поштарка

Таксіст

Фермер

Прізвиська, мотивовані кількома ознаками

Жаба-гадюка

Позитивно забарвлені оніми

Квіточка

Кицька

Негативно забарвлені оніми

Валянок

Туман

Нейтральні прізвиська

Золотоволоска

Кухарка

Родичівські прізвиська

✓ *Андроніми*

Кобчиха

Ковалиха

Мигидючка

Шараниха

✓ Патроніми

Банячок

Васильчук

Гарифеївна

Грекова

Левадянка

Малий Доктор

Сидорівна

Царик

Чортик

Шевчук

✓ Матроніми

Вчительчина

Домчин

Манькович

Оксанич

Сімейно-родові прізвиська

Барани

Віцики

Габаки

Їжаки

Зайці

Ковбасники

Комарики

Левадянські

Лісники
Мавпи
Рукавиці
Сюрґелі
Хейлики
Чапали

Колективні прізвиська

✓ *За територіальною закріпленістю (найменування людей певної місцевості)*

Азіати

Американці

Левадяни

✓ *За професійною діяльністю, родом занять*

Врещові

Лісоруби

✓ *Шкільні прізвиська*

Малявки

Середняки

Старшаки

Технічки